

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

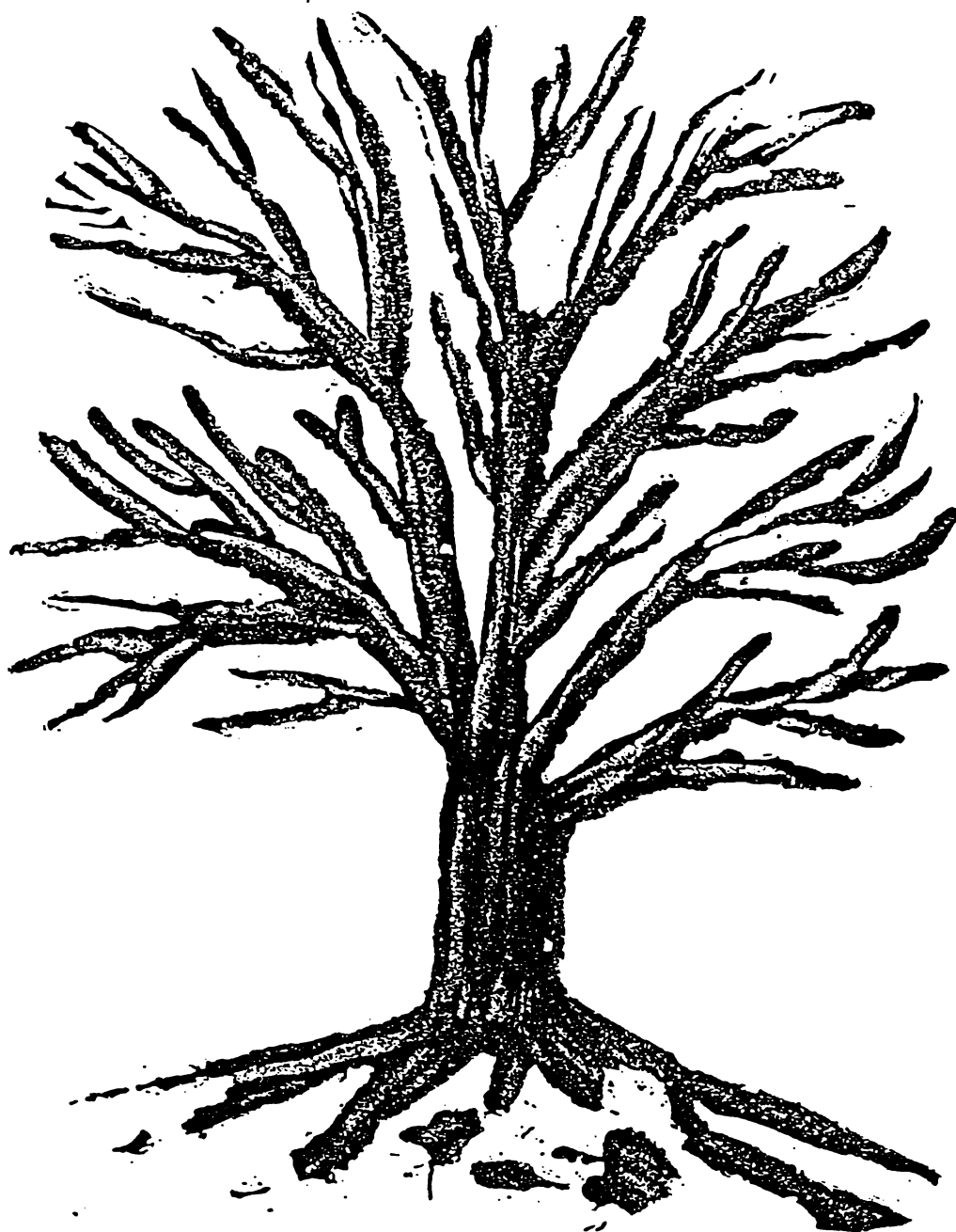
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Slægtshistorisk Forening
for Storkøbenhavn

VI HANSEN'ER

Tilegnet: - - - - -

S L Æ G T S B E R E T N I N G
- - - - -

f o r

KOMMUNELÆRER FREDERIK WILHELM HANSEN
København

o g

CHRISTIANE RASMUSSEN
Ulbølle på Fyn

Udarbejdet af deres barnebarn

Elisabeth Olsen f. Hansen
Korsgårdsvej 24, 2920 Charlottenlund.
Telf.: (01) 63 89 15.

Årene 1 9 7 2 -

" V I H A N S E N E R "

Min slægts historie gennem næsten 200 år.

Titlen på denne slægtsberetning må nødvendigvis have nogle forklarende ord med på vejen. Den er dækkende over flere ting, bl.a. skal den fortælle, at vi ikke er "født", det vil sige, at vor slægt har hørt til den store anonyme gruppe, der ikke en gang har kunnet tælles i borgerskabets rækker de første ca. 100 år af det tidsrum jeg her beskæftiger mig med.

Deres tilværelse og skæbne vil for de unge i slægten, som kun kender til velfærdstider og sociale sikkerhedsnet, være et fuldstændigt lukket land. Det har blandt andet været en af grundene til, at jeg har gravet så dybt som det har været mig muligt i slægtens og samtidens miljø.

Vor arv har bestået i de nedarvede karaktertræk på godt og ondt, som har gjort os til de mennesker vi er i dag, og den samhørighed og solidaritet, der har været fremherskende træk i familien, vil det være vanskeligt for de unge at videreføre med den forandrede familiestruktur, vi nu lever i.

Det har været et meget morsomt og spændende arbejde at beskæftige sig med sin slægts historie - et meget større emne end jeg overhovedet kunne forestille mig - men meget fascinerende dels at føre anerne så langt tilbage som muligt, og dels at fylde så meget "miljø" på dette skelet, at det bliver levende mennesker.

Beretningen er selvfølgelig bygget på facts, og da det ikke skal være en videnskabelig afhandling, men kan være af en vis betydning for interesserede, har jeg valgt at oplyse mine kilder hen ad vejen. Jeg har - hvor fristende det end har været at lade fantasien løbe med - prøvet at tøjle den så vidt, at det ikke blot er blevet en tør opremsning af kendsgerninger, men fornøjelig læsning skrevet som en kærlighedserklæring først og fremmest til mine forældre og dernæst i beundring og respekt for den ofte benhårde kamp de, der er gået forud for disse, har måttet igennem for i det hele taget at kunne overleve.

Mine forældre var fra den tid, da det var almindeligt med mundtlige beretninger om tiden der var gået, de mennesker der havde haft tilknytning til familien langt tilbage, venner bevaret gennem hele livet, forældre- og søskendeforholdet, som på både fars og mors side var ualmindelig godt, familiehistorierne om de enkeltes småpudsigheder, de samme historier, som næsten altid blev trukket frem til almindelig grin og fornøjelse ved de traditionelle familiekomsammener. Familieslagsangen, hvis titel jeg har valgt som synonym, forfattet af min farbror ved en familiebegivenhed i relation til en af familiehistorierne, lyder som følger:

"Vi Hansner er en stamme god
vi fylder godt på pladsen,
i landets marv, der har vi rod,
og tit vi gav på kassen.
Når ufredstidens ulve kom,
vi slog, så brat de vendte om,
derfor vi synger nu i kor:
Tag hatten af for Hansen !"

Magtfulde ord, men det er godt med et lille humoristisk glimt i øjet.

Den historie, der fascinerede os alle mest - der blev stille i stuen, når den ikke uden en vis dramatisk effect blev fortalt af og til med lidt pyntekruseduller men i hovedsagen den samme igen og igen, lyder som følger:

Marianne Gidelli (bedstefars bedstemor) var datter af en friherre i Bayern. Hun havde som ganske ung forelsket sig i en flot officer. Forældrene var meget imod denne forbindelse, som de ikke mente var passende for deres datter, og navnlig var det vist moderen, der havde været ganske uforsonlig. Dette resulterede i, at Marianne flygtede af landet med sin officer. De kom til Danmark og her nedkom hun så i året 1817 med min bedstefars mor: Anne Christine Brünning.

Det fortælles endvidere, at Anne Christine kunne huske, at hun sammen med sin mor og en ældre søster havde været på en lang rejse syd på. Her skulle Marianne være blevet forsonet med sin familie - den ene af forældrene var på dette tidspunkt død. Hun skulle have fået udbetalt penge til sig selv. Til børnene skulle der være blevet sat penge af under formynderskab, men disse var aldrig kommet til udbetaling. Anne Christine skulle på det tidspunkt have været 5 år, altså i 1822. I 1824 dør Marianne Gidelli på Frederiks Hospital i København.

Dette var familielegenden, og det er utroligt, hvor fast man er låst i en historie, man har fået fortalt så mange gange og levet med i, men begynder man optrevlingen, er det spændende at se, hvor meget der kan holde til en genealogisk undersøgelse.

Trådene har jeg så vidt redet ud, men vejen har været lang og bugtet, da de oplysninger man finder selvfølgelig ikke kan forekomme i kronologisk orden og næsten aldrig så hurtigt som man gerne kunne ønske det. Pludselig kommer der nye aspekter ind som helt forrykker det billede man har været stensikker på - men brikkerne er nu faldet så meget på plads, at beretningen kommer til at lyde som følger.

Det er nok praktisk at indlede med en orientering angående nummerringen af de forskellige slægtled. Den er foretaget således, at mit slægtled er opført som andet led, hvilket skulle bevirke, at næste slægtled, det vil sige vore børn, bliver første led. De kan således afslutte andet slægtsleds data ved død og samtidig begynde deres egen efterslægtsberetning, hvis det har deres interesse.

Det skal også bemærkes, at det kun er den lige linie der er bearbejdet, hvad jeg umiddelbart er stødt på vedrørende deres børn har haft størst interesse i det tidsrum de har været bosatte i hjemmet, deres videre skæbne er kun berørt i det omfang det dels har haft særlig interesse eller tilfældigt er kommet på min vej.

De respektive ægtefællers stamtavle er enten indført på det tidspunkt i beretningen, hvor børnene har forladt hjemmet ved konfirmation eller giftermål for at begynde deres egen tilværelse som næste generation eller i nogle tilfælde ved død. Det er ikke gennemført konsekvent, men på det tidspunkt jeg har syntes, at det har været mest naturligt.

Tavle I. Bayern - Danmark 1711 - 1824.

Stamtavle fra VIII. led til V. led.

Iglhaut - Kittelly - Schmidt - Brüning

VIII. led:

Joseph Iglhaut, Cham, Bayern	Anne Maria Iglhaut, Cham, Bayern
f. 1715	f. 1711
g. før 1742	g. før 1742
+ 3/4 1765 - 50 år	+ 28/7 1785 - 74 år

VII. led:

Thomas de Kittely, Ungarn	Maria Anna Iglhaut, Cham, Bayern
f. 8/3 1738	f. 27/2 1749
g. 1.gang ca. 1763 (se senere)	Illegitim forbindelse med
Illegitim forbindelse med	Thomas de Kittelly 1778
Maria Anna Iglhaut 1778.	g. ?
g. 2.gang 3/4 1779 (se senere)	+ ?
+ 16/12 1785 i Pragh	

VI. led:

Carl Heinrich Schmidt, Sachsen	Maria Anna Kittelly, Cham, Bayern
f. 1773 i Hohenstein	f. 31/10 1778
g. mellem 1797 - 1801	g. 1.gang mellem 1797 - 1801
+ 26/4 1813 i København	

Joseph Brüning

f. 1778-83 i Isenburg, Hessen	g. 2.gang 8/8 1813 i København
g. 8/8 1813 i København	+ 23/7 1824
+ 23-24/12 1823 i København	

Børn i 1. ægteskab. V. led:

a. Margrethe Theresia	c. Maria Klara Johanne
f. 2/7 1801 i København	f. 11/8 1805 i Cham, Bayern
k.	k. 31/3 1822 i København
g. 17/5 1835	g.
+	+
b. Maria Catharina Dorothea	d. Carl Heinrich
f. 1/6 1803 i København	f. 12/10 1807
k. 1/7 1819	+ før 1813
g.	
+	

e. Sophie Frederiche
f. 6/12 1809 i København
k. 25/7 1823 " "
g. 12/7 1835
+

g. ? Johanne Dorthe
f. ca. 5/12 1813 i København
+ før 1816

f. Unavngiven dreng
+ 19/12 1810 i København
7 mdr. gammel

Børn i 2. ægteskab. V. led:

h. Marianne Elisabeth
f. 5/3 1815 i København
+ 1/10 1816 " "

i. Anne Christine
f. 20/5 1817 i København
k. Påske 1832 " "
g. 21/7 1846 " "
+ 10/7 1900 " "

Frederik Martin Hansen
f. 21/10 1811 i København
g. 21/7 1846
+ 10/8 1853

Fører vores slægt videre.

j. Ane Philipine
f. 28/2 1819 i København
k. Påske 1834
g.
+

Bayern 1711 - 1785 omfattende VIII.- VII. - VI. led.

Marianne (Maria Anna Gidelli) (Güdelli) stammer ganske rigtigt fra Bayern, som historien fortæller.

Heldigvis lykkedes det at lokalisere hendes fødested til en lille by, Cham, lidt nordøst for Regensburg.

Dette resulterede i, at det også lykkedes at finde frem både til hendes forældre og bedsteforældre.

Det har selvfølgelig været både besværligt og tidskrævende at hente oplysninger hjem så langt borte fra, og det udelukker yderligere muligheder fra andre kilder, end der er adgang til gennem de kirkelige optegnelser fra det biskoppelige centralarkiv i Regensburg.

Dernede-som her-er der store huller i det tilgængelige materiale; ild og vand har tilintetgjort mange værdifulde oplysninger gennem tiderne.

Til belysning af forholdene omkring stedet, hvor familien har levet måske i flere generationer, er det nødvendigt med nogle enkelte både geografiske og historiske oplysninger, da det ligesom giver en lille fornemmelse af de livsbetingelser, og den indvirkning de forskellige omskiftelser i tiderne må have præget den med.

Når man læser i historiebøgerne, er det selvfølgelig kun de skelsættende begivenheder, der er nævnt, og det i en sådan koncentration at man ofte synes, at menneskene ikke har haft mulighed for overhovedet at eksistere - men naturligvis har der været rolige perioder ind imellem.

Cham og opland i korte træk:

Byen har været omgivet af store skovarealer, der har strakt sig op ad bjergene, men der har også været et udbredt landbrug og en del kvægavl. Dette har givet en ret stor eksport og gennemgangshandel, betinget af byens beliggenhed nær floden Chams udmunding i floden Regen i en dal mellem Böhmerwald og Bayerische Wald kaldet "Die Fürther Senke".

Cham er opstået omkring "Die Reichsburg Cham", der blev anlagt en gang i det 10. århundrede, men allerede i det 7. århundrede blev dalen brugt som hærvej, da Merowingerkongen Dagobert førte sine tropper herigennem for at bekriige Bøhmen.

Gang på gang har borg og by, dal og flod været midtpunkt for militære koncentrationer og gennemmarcher lige fra middelalderen, samtidig med, at den har fungeret som folke- og handelsvej op gennem tiderne.

Det har ikke været nogen stor by, nærmest hvad vi i dag ville kalde en "flække" - i 1910 havde den 4.556 indbyggere, men indbyggerantallet har selvfølgelig vekslet en del, alt afhængig af tidernes gunst og ugunst.

Indbyggergrupperne har fordelt sig på håndværk, skovbrug, landbrug og handel, idet det den gang som nu er almindeligt, at bøndergårde-
ne er beliggende i landsbyerne, betinget af de geografiske forhold
med bjerge, skove og dale.

Befolkningen har ustandselig været udsat for krige og ufredstider,
de forskellige tyske fyrster bekrigede hinanden i indbyrdes magtbe-
ger, og da de endelig sluttede sig sammen, var det for at gå imod
Østrig, der lå som en truende skygge mod syd, og for at hjælpe Ludvig d.
XIV af Frankrig mod arvefjenden.

Igen blev Bayern udsat for frygtelige kampe og udplyndringer; først
i 1745, da Maximilian III blev regerende fyrste i Bayern, blev der
fredelige tider, og da han var en meget klog og dygtig mand, fik
han forholdsvis hurtigt skabt ordnede forhold i landet.

Kirkematriklen for Cham begynder først år 1742, da de ældre kirkebø-
ger er gået tabt ved en bybrand i dette år, men af senere optegnel-
ser kan dog udredes følgende:

VIII. led:

I 1715 fødes Joseph Iglhaut, nærmere omstændigheder vedrørende hans
forældre og eventuelle andre slægtninge kan af ovennævnte grunde ik-
ke lokaliseres.

Da der ikke i optegnelserne findes nogen vielsesattest for ham og
hans kone Anna Maria Iglhaut (f. 1711 - fødenavn ukendt) er deres
ægteskab øjensynlig indgået før branden 1742. Joseph Iglhaut er
i hvert fald myndig som 25-årig 1740 og har altså nået den giftefær-
dige alder på dette tidspunkt.

Ifølge 1. bind, side 78 i dåbsmatriklen fra den romersk katolske St.
Jakobs Kirke i Cham får tømmermand Joseph Iglhaut og hans kone Anna
Maria deres datter Maria Anna døbt den 27. februar 1749.
Som gudmoder indtegnedes skrædderkonen Maria Wagner fra Sachendorf.
Dåbshandlingen blev foretaget af den katolske præst Hofmeister.

På dette tidspunkt hersker der nu under Maximilian III forholdsvis
fred og orden. Efter branden må der også have været gode betingel-
ser for en tømmer ved genopbygningen af byen, og man må vel formode,
at forældrene i disse år har kunnet give den lille Maria Anna en god
og rolig opvækst.

Den 3. april 1765 sker den sørgelige begivenhed, at Joseph Igelhaut
afgår ved døden i en alder af 50 år. Begravelsen foregår fra St.
Jakobs Kirke i Cham, hvor familien har sin bopæl.

I dødsattesten er han indført som Zimmermann, men da hans kone ved
sin død benævnes som tømmermesterinde, går jeg ud fra, at han har
haft sin egen virksomhed, som hun så har kunnet føre videre. I
Tyskland kunne en kvinde udmærket blive organiseret i lauget.
Har hun været en dygtig og klog kone, har hun haft udmærkede betin-
gelser for et godt udkomme, og har hun haft flere svende og drenge
i arbejde, har hun måske ovenikøbet kunnet beholde sin datter Maria
Anna hjemme som hjælp i husholdningen.

Maria Anna er på dette tidspunkt 16 år, og da der er ro og orden i landet, går årene vel roligt men måske en smule kedsommeligt for en ung pige. Det er trods alt en lille by, hvor alle kender hinanden og hvor der ikke er anledning til sprælske udfoldelser.

I 1777 begynder der imidlertid at komme røre i landet igen. Maximilian III dør uden at efterlade sig arvinger og Bayern tilfalder derfor Karl Theodor af Pfalz. Straks benytter Maria Theresia af Østrig sig af dette og aftvinger ham løftet om det meste af Syd-Bayern.

Dette passer absolut ikke Frederik II af Preussen, der ikke ønsker Østrig alt for mægtigt og måske selv kunne tænke sig en bid af kagen, og han erklærer krig - Den bayerske arvefølgekrig.

Det vil sige soldater og hærmarcher på landevejen igen, alt hvad der var bygget op under Maximilians dygtige styre blev dels ødelagt ved Karl Theodors uduelighed og hemningsløse ødselhed, dels ved krigens hærgen.

Først på året 1778 sender kejserinde Maria Theresia okkupationstropper ind i landet og besætter Niederbayern. Det vil sige fremmede tropper i Cham igen, antagelig med Reischsburg Cham som hovedkvarter for den nærmeste omegn.

Dette bliver skæbnesvangert for Maria Anna Iglhaut. Hun er på dette tidspunkt 28 år og ugift, godt på vej til at blive en gammel pige. Chancerne for en ægtemand i Cham har åbenbart ikke været gunstige.

Og hvad sker - ja - en flot fyr i en flot uniform kan vel få ethvert pigehjerte til at banke. Fraternisering med fremmede tropper har jo fundet sted til enhver tid.

Om det nu er den store passion, eller om det er okkupation får stå hen - romance eller natkvarter - Kaiserlig Hauptmann ved regiment "de Olivier Wallis" Thomas de Kittelly bliver i hvert fald hendes skæbne.

Forbindelsen resulterer i et svangerskab og 9 måneder efter - oktober 1778 - føder Maria Anna en lille pige.

Dåbsmatriklen fra kirken i Cham, bind 2, side 333, oplyser følgende:
Güdeli (Kittelly) Maria Anna, illegitim, døbt den 31. oktober 1778, fødeby Cham.

Fader: Güdeli (Kittelly), Hauptmann i det keiserlige regiment "de Olivier Wallis".

Moder: Maria Anna Iglhaut - ugift - fødeby Cham.

Gudmoder: Bagerdatteren Maria Anna Preisser, ugift - bopæl Cham.

Dåbspræst: Johan Georg Muckh.

Af denne udskrift af kirkebogen i Cham fremgår, at Maria Anna Iglhaut ikke har været lovformelig gift med Kaiserlig Hauptmann Thomas de Kittelly, men at barnet til trods herfor har fået hans navn i dåben.

Alle spor af Maria Anna Iglhaut ophører hermed, hun er ikke senere registreret i Chams kirkebøger, og derfor umulig af finde.

Tavle II.

Data for Thomas de Kittelly og hans familie 1738.

VII. led:

Thomas de Kittely	Elisabeth
f. 8/3 1738 i Ungarn	f. ?
g. 1.gang ca. 1763	g. ca. 1763
g. 2.gang 3/4 1778	+ 1/9 1777 i Pilsen
+ 16/12 1785	
1778 - januar - intermezzo med Maria Anna Iglhaut (Tavle I. VII.led)	
	Anna de Brody (Paradin) enke
	f. ?
	g. 1.gang ?
	g. 2.gang 3/4 1778 i Pilsen
	+ 25/2 1792 i Pragh.

VI. led:

Der er kun registreret børn i 1. ægteskab.

a. Maximiliana	d. Johannes
f. 1764 i Pragh	f. 1772 antagelig i Pilsen
g. ?	g. ?
+ ?	+ ?
b. Johanna	e. Joseph
f. 1764 ant. i Pragh	f. 1773
· ugift	g. 20/12 1801
+ 3/7 1798 i Pragh	+ ?
c. Frantz Zavir	f. Ferdinand, Thomas, Karl
f. 1770 ant. i Pilsen	Sigismund
g. ?	f. 19/1 1776 i Klotovy
+ 1801 i Pilsen	g. ?
	+ ?

Oplysningerne både om familien Iglhaut og Thomas de Kittelly har været meget vanskelige og tidkrævende at fremskaffe, og jeg skylder min slægtning cicilingeniør Carl Andreas Bjerring Andersen, Fjerde Vej nr. 10, Ålholmparken, 3400 Hillerød, megen tak for hans utrættelige hjælp hermed. Der er søgt oplysninger i Østrig, Tjekkoslaviet, Ungarn og Polen, og da det tager ca. et halvt år at få svar er det en langsommelig proces.

De sidste oplysninger er fremkommet efter at dette afsnit er skrevet, hvorfor der ved omredigeringen er opstået forskydninger i sidernes nummerering. Disse oplysninger dels fra det Statslige Arkiv i Pragh og dels fra Militærhistorisk Institut s.t. var af afgørende betydning, da det hermed bevises, at der ikke har været tale om ægteskab mellem Thomas de Kittelly og Maria Anna Iglhaut.

Selv om oplysningerne om de Kittellys familie ikke direkte har relation til vor slægt, har jeg dog medtaget dem her, da de jo hører med til tidsbilledet.

"Oesterreichische Kriegsarchiev" i Wien oplyser følgende om Thomas de Kitlely, hentet fra hans stambog i den østrigske hær.

Han er født den 8. marts 1738 i Ranesch i Ungarn, og han er døbt i den romersk katolske tro.

Fødestedet Ranesch har det ikke været muligt at efterspore, det findes ikke på de gamle kort på Det kgl. Bibliotek, og de kloge hoveder her ville ikke anerkende bogstavs sammensætningen som værende ungarsk. Højest sandsynlig er der tale om en fejlskrivning eller -læsning af de gamle skrifter, da ingen af de andre adspurgte vil kendes ved det.

Det har måske været en landsby - måske en grevelig besiddelse - i dag udslettet og måske aldrig aftegnet på et kort.

Det skal derimod nok være korrekt, at hans hjemsted har hørt under Østrig-Ungarn. Man må vel også gå ud fra, at hans familie har haft en vis status, da han har fået optagelse på militærakademiet i Wiener Neustadt.

Det skal endvidere anføres, at det ikke har været muligt at finde familien i de i dag tilgængelige adelskalendere, så det lille "von" eller "de" har været en almindelig pyntekrusedulle.

Det oplyses endvidere, at han er gift og at der er seks børn i ægteskabet samt deres fødselsår, og da det første barn fødes 1764 regner jeg med, at ægteskabet er indgået 1763-64.

Thomas de Kitlely deltog i 6 slag i syvårskrigen, der blev ført fra 1756 - 1763 mellem Frederik d. Store af Preussen, der fik støtte af England mod Marie Theresia af Østrig-Ungarn med støtte fra Zaritza Elisabeth af Rusland samt Frankrig.

Da dette selvfølgelig har været med til at præge ham og forme hans karriere, omtales på følgende sider de slag han har deltaget i og korte historiske kommentarer.

Slaget ved :	Lobositz	1-10-1756
	Pragh	6- 5-1757
	Leuthen	5-12-1757
	Hockkirch	14-10-1758
	Kunnersdorff	12- 8-1759
	Landshut	23- 6-1760

Thomas de Kittellys deltagelse i syvårskrigen.

I Marie Theresias og Josef II.s regeringstid blev der udfoldet store bestræbelser på at germanisere både sprog og kultur i Ungarn, og en stor del af den højere adel følte sig stærkt draget mod Wien. Dens gamle adelspaladser, den skønne beliggenhed og det muntre og rige forlystelsesliv var et voldsomt trækplaster - hertil kom universiteter og uddannelsesmuligheder for de unge.

Den unge Thomas de Kittelly bliver som fjortenårig - november 1752 - indmeldt på det nyoprettede Theresianske Militærakademi, der lå i Wiener Neustadt i nedre Østrig, 65 - 70 km fra Wien. Her i Barbenbergernes hertugborg fra 1168 fik militærakademiet til huse, og her afsluttede han sin fireårige uddannelse i februar 1756.

Tænker man sig Wien midt i syttenhundredetallet - ja, så forestiller man sig den vel som livsglædens, letsindighedens og lastefuldhedens by på linie med Paris, i modsætning til de andre hovedsteder, hvor det gik lidt mere stift til.

For unge militærkadetter har der sikkert nok vist sig mulighed for "Wein, Weib und Gesang", når lejlighed bød sig.

Ganske vist var kejserinden blevet noget af en moralens vogter på sine ældre dage, således nedsatte hun en "Kyskhedskommission", som skulle foretage sædelighedsrazziaer, og blev officerer grebet under besøg i berygtede huse, var al avancement for fremtiden stoppet, og de letbenede piger blev fanget og sat i kloster. Det morede folk sig en del over, og man har lov at tro, at kommissionens nidkærhed ikke har været særlig effektiv.

Efter afslutningen på den østrigske arvefølgekrig 1748 stod det Marie Theresia klart, at skulle hun forsvare landet mod de stadig truende tyrker og Frederik den Stores Preussen, måtte der gøres en effektiv indsats for at skabe en stående hær. Hendes drøm var at erobre det tabte Schlesien tilbage.

Takket være drastiske skatte- og andre finansielle reformer fik hun råd til at udbetale officerer og soldater deres sold til tiden, forbedre udrustningen og stramme disciplinen.

Den preussiske hærs dygtige ledelse og effektivitet in mente, udarbejdedes nye reglementer og instrukser, og hun overvågede personligt, at de nøje blev fulgt på eksercerpladsen, og snart skulle deres færdigheder blive afprøvet i felten.

Den 11. februar 1756 træder Thomas de Kittelly som fændrik ind i det kongelige kejserlige infanteriregiment nr. 35 under Carl August Fürst Waldecks ledelse.

Frederik den Store af Preussen, som på det tidspunkt var fuldstændig klar over Østrigs skumle hensigter - de havde begge i tiden forud konspireret med de øvrige stormagter om eventuel alliance - bestemte sig til at komme Marie Theresia i forkøbet, og han begynder nu en krig, der varer i syv lange år, og hvorunder krigslykken bølger frem og tilbage for til sidst dog at ende med status quo.

Disse historiske begivenheder bedes man - hvis interesse have - selv uddybe.

For Thomas de Kittelly betyder dette, at han straks kommer til at sætte sine krigshåndværksmæssige færdigheder på prøve.

Det første slag, han deltager i, finder sted den 1. oktober 1756 i nærheden af den lille by Lobositz ved Elben.

Her vandt Frederik den Store sin første sejr i syvårskrigen. Slaget begynder uheldigt for preusserne. Hen på formiddagen havde den angribende fløj brugt alle sine patroner, og situationen var særdeles kritisk, da preusserne pludselig foretog et bajonetangreb, som fuldstændig løb østrigerne over ende og Lobositz blev erobret.

Frederik den Stores håb om at skræmme Marie Theresia til fred ved sin pludselige indmarch i Schlesien fik den stik modsatte virkning.

Dette var en tydelig krænkelse af folkeretten og de katolske og adskillige protestantiske ständerforsamlinger besluttede i januar 1757, at det hellige tysk-romerske rige skulle erklære ham krig. Den russiske Zaritza Elisabeths indignation kendte ingen grænser, og hun stillede sig omgående på Marie Theresias side, nye fjender med Sverige i spidsen sluttede sig til dem.

Tilsammen havde Rusland, Østrig og Sverige og de øvrige fjender et folketal, der var tyve gange større end Preussens.

I april brød de preussiske armeer fra forskellige sider ind i Bøhmen for at knuse den østrigske hovedhær og den 6. maj 1757 deltager Thomas de Kittelly i et af de blodigste slag i nyere tid i nærheden af Prag. Det endte med, at østrigerne blev drevet på vild flugt.

Sejrherren havde mistet 18.000 mand - den besejrede 13.000. Frederik den Store erklærede selv, at tabene havde været så store, at sejren i virkeligheden var et nederlag.

Efter dette slag udnævnes Thomas de Kittelly den 1. august 1757 til "Unterleutnant" - 19 år gammel.

Det næste slag han deltager i står den 5. december 1757 ved Leuthen ca. 20 km vest for Breslau.

Her var østrigerernes hær mere end 3 gange så stor som Frederik den Stores, men ved en skinmanøvre lykkedes det ham at få østrigerne til at tro, at angrebet skulle foregå mod deres højre fløj, og de sendte derfor deres reserver hertil. så da det rigtige angreb satte ind, var østrigerernes chance forpasset.

Det preussiske rytteri skyllede som en flodbølge ind over de østrigske kavaleriregimenter, der opstod panik, og størstedelen blev ned-sablet. Dette blev signalet til almindelig flugt, også for det østrigske infanteri, som kastede sine geværer fra sig og flygtede. Østrigerne mistede 22.000 mand alene i fanger, og af de 35.000 som undslap til Bøhmen var halvdelen syge og sårede.

Det var et knusende slag for østrigerne. I løbet af 1758 blev der kæmpet på forskellige fronter, men den 14. oktober blev Frederik den Store angrebet af østrigerne ved Hochkirch.

Frederik havde ikke regnet med, at østrigerne var særlig angrebslystne, så han havde valgt en dårlig stilling. Det blev et afgørende nederlag for ham, idet han mistede mange folk og mange kanoner, selv om han reddede størstedelen af hæren-

1759 blev et ret nervepirrende år. Frederik den Store ønskede at holde sig i defensiven og østrigerne var heller ikke særlig aggressive. Frederik den Store havde ved forskellige træfninger mistet nogle af sine bedste generaler og fandt nu tiden inde til at gå over i offensiven.

Den 12. august 1759 finder det næste slag sted. Her angriber Frederik den Store med 48.000 mand 50.000 russere og 30.000 østrigere ved landsbyen Kunersdorff, øst for Frankfurt an der Oder.

Dette slag ender med et knusende nederlag for preusserne - hæren sprænges totalt - han var selv lige ved at blive taget til fange af kosakker, og af hæren var kun 3.000 mand tilbage.

Det sidste slag Thomas de Kittelly deltager i i denne periode står ved Landshut, en by nordøst for München, den 14. oktober 1760, Mod hvem østrigerne kæmpede er ikke opgivet.

Krigens afslutning nærmede sig. Alle parter var nu godt udmattede, men trods Frederik den Stores enorme tab lykkedes det ham dog at vinde endnu to slag i 1760 - ved Liegnitz og ved Torgau.

Ikke alene var krigstrætheden fremherskende, men nu begyndte spørgsmålet om magtfordelingen mellem de allierede også at spille ind. Russernes tropper var trængt så langt ind på de preussiske områder, og store hærstyrker befandt sig på østrigsk territorium, at faren for et alt for dominerende russisk krav absolut ikke huede de øvrige implicerede.

Hertil kom, at Zaritza Elisabeth, der selv om hun nu var syg og afkræftet, var så optændt af had til Frederik den Store, at nævnte nogen blot ordet fred, fik hun et raserianfald.

Miraklet, der reddede Frederik den Store fra undergang, skete. Den 5. januar 1762 blev det forkyndt, at "Hendes kejserlige majestæt Elisabeth Petrovna var sovet ind i Herren".

Alle åndede lettet op.

Den nye russiske kejser Peder den 3. var en varm beundrer af Preusserne, og fredsforhandlingerne, der afsluttede den 7 års udmattende krig, begyndte.

Nu var de krigstekniske operationer den gang jo væsensforskellige fra nutidens, nok forekom der småfægtninger rundt om, men de store og afgørende træfninger fandt sted med lange mellemrum ca. 1 pr. år på grund af den vanskelige mobilitet, men til gengæld blev de i de fleste tilfælde også afviklet fra solopgang til aften, så opgjorde man tabene, og heraf fremgik så, hvem der blev den sejrende.

Schlesien var nu totalt udmarvet, og de omliggende lande var heller ikke gået ram forbi. Hærmarcher på kryds og tværs i syv år efterlader tragiske spor, ikke alene skal hvervetropperne have deres soldmateriellet fremskaffes, de skal også huses og bespises - ven eller fjende - man må forsyne sig, hvor man kommer frem. Vold og ran, druk og hor følger selvfølgelig med. En krigs lidelser er forfærdelig til alle tider.

Efter krigsafslutningen var de Kittellys regiment i fast garnison i Prag i årene 1763 - 1767 og derefter i Pilsen i årene 1767 - 1790.

Fra Pilsen udgår den pas- og hærvej som fører gennem Bøhmerwald langs floden Regen og igennem byen Cahm.

Kittelly må flere gange have benyttet denne pasvej, første gang i 1760 efter slaget ved Landshut på vej til hovedarmeen i Pilsen og igen i 1777-78 ved okkupationen af Niederbayern.

På det tidspunkt, hvor de Kittelly kommer til Cham, er 35. infanteriregiment overgået til ledelse af generalmajor bzw. Feldmarchal-leutnant Oberst - Inhaber Patric Olivier Graf Wallis, hvis navn regimentet bar fra 1774 til 1778.

Ser man på de Kittellys avancementer, forekommer de i de første år i ret hurtig rækkefølge og i umiddelbar forbindelse med de slag, han deltog i under krigen. Det er jo en almindelig foreteelse i krigstid, men det kræver vel også, at der er gjort en hæderlig indsats for at få dem. I fredstid går det lidt mere trægt og er vel mere anciennitetsbetonet, således avancerer han først til Kapitanleutnant den 24/3 1772 og til Hauptmann den 9/11 1775.

De sidste år han gør tjeneste er han stationeret ved hovedarmeen.

Hans økonomiske forhold kan ikke udredes, hverken hans aflønning i hæren eller eventuel formue, da de fleste oplysninger er gået tabt, men i sit ægteskab har han 6 børn at forsørge, så hvis han ikke har haft midler ved siden af eller har giftet sig penge til, har der ikke været noget at rutte med.

Hvor mange små illegitime de Kittellyer han har efterladt sig hen ad vejen må forblive et lukket land. At det er lykkedes at finde tilbage til ham gennem vor slægt er ret så spændende, når man betænker, at det er 200 år tilbage i tiden.

Man har da lov at tro, at Thomas de Kittelly ikke har været den store Don Juan. Han er kun 25 år ved sit giftermål. Han kan have været en god ægtemand og fader, men en kriger i felten og en adstadig ægtemand i fredstid er to ting.

I årene 1763 fra syvårskrigen slutning og til han deltager i okkupationen af Niederbayern i 1777 har han sikkert ikke været involveret i større bataljer, så i disse år har han haft mulighed for at dyrke familielivets glæder.

Avancementer:

1752-56	Elev på militærakademiet i Wiener Neustadt
1756	Fähnrich i 35. infanteriregiment (Fürst Waldeck)
1757	Unterleutnant
1758	Oberleutnant
1772	Kapitänleutnant
1775	Hauptmann (Patrik Olivier Graf Wallis)

Oplysningerne fra det militærhistoriske institut i Prag supplerer oplysningerne fra Wien, men dette arkiv stammer først fra 1777, så før den tid er der kun spredte oplysninger fra det 35. fodregiments register 1766 - 1778 og 1785 - 1820.

Den yngste søn Ferdinand Thomas Karl Sigismund er registreret født den 19. januar 1776 i Klatovy, en lille by ikke langt fra den bøhmiske grænse.

Allerede den 1. august 1777 mister Thomas de Kittely sin hustru Elisabeth, idet hun dør en naturlig død i Pilsen.

Det vil altså sige, at på det tidspunkt, Thomas de Kittely træffer Maria Anna Iglhaut er han enkemand, og han må være draget bort fra Cham på så tidligt et tidspunkt, at han har været uvidende om, at den lille Maria Anna har været på vej. Forbindelsen må være indgået i januar måned, da barnet bliver født den 31/10 1778.

Da han vender tilbage til Pilsen erlægger han en bryllupskaution på 6.300 gylden og søger om tilladelse til andet ægteskab med enken Anna de Brody (sometider skrevet Paradin).

Den 3. april 1778 finder brylluppet sted i Pilsen.

Det kunne være interessant, hvis man kunne få lov til at blade i Chams kirkebog; der skulle nok være adskillige børnefødsler med barnefædre i okkupationshæren for året 1778.

I 1781 søger Kittely den militære myndighed om forsørgelse af sine 4 sønner.

De militære myndigheder gør opmærksom på, at der kun kan bevilges forsørgelse for 3 sønner, og at den ældste allerede har overskredet aldersgrænsen. Frantz Zaver er på dette tidspunkt 11 år - men samtidig modtager Kittely besked om sønnen Johans optagelse. Johan (Johannes) er på dette tidspunkt 9 år gammel.

Det er muligt, at der er tale om en navneforveksling af sønnerne, for han gentager sin ansøgning om forsørgelse af sine 3 sønner i året 1785.

Samme år, den 16. december afgår han ved døden i Pragh. Han er som sine to hustruer katolik, 46 år. Dødsårsagen: Leverstivhed (skrumpelever), sikkert ikke en ualmindelig dødsårsag på de tider, da en ordentlig karl skulle kunne kigge dybt i kruset. Han bliver begravet i Pragh.

Alle sønnerne helliger sig den militære beskæftigelse.

Den ældste datter Maximiliana hører man intet om, enten kan hun være død før faderen, eller have indgået ægteskab.

Datteren Johanna forbliver ugift og lever sammen med stedmoderen i Pragh.

Her afgår kaptajnsenke Anna von Kittelli ved døden den 25. februar 1792 i Pragh.

Frøken Johanna dør den 3. september 1798 i Pragh (Praha - Mala Strana, Mostecka u. 48 - samme adresse som moderen).

Antagelig har de to kvinder modtaget pension efter ægtemanden og faderen og det er derfor de findes i de militære optegnelser.

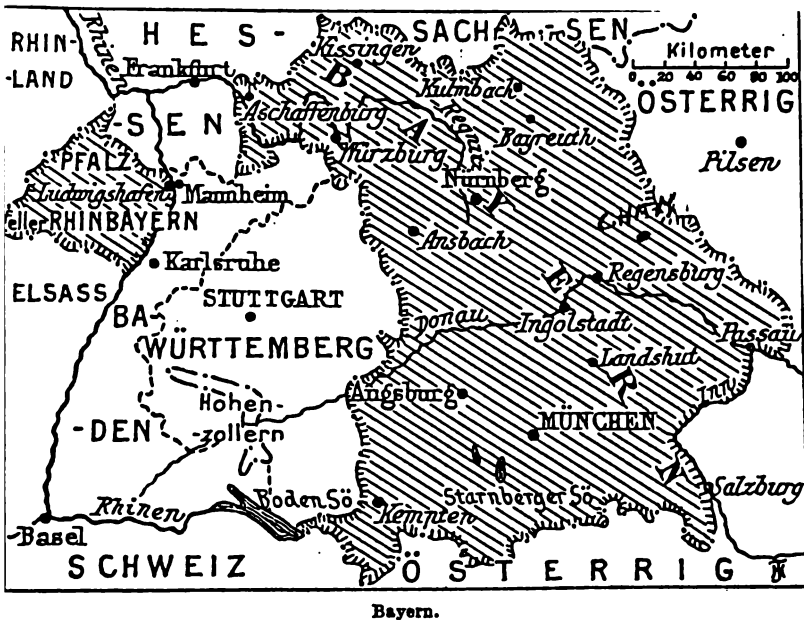
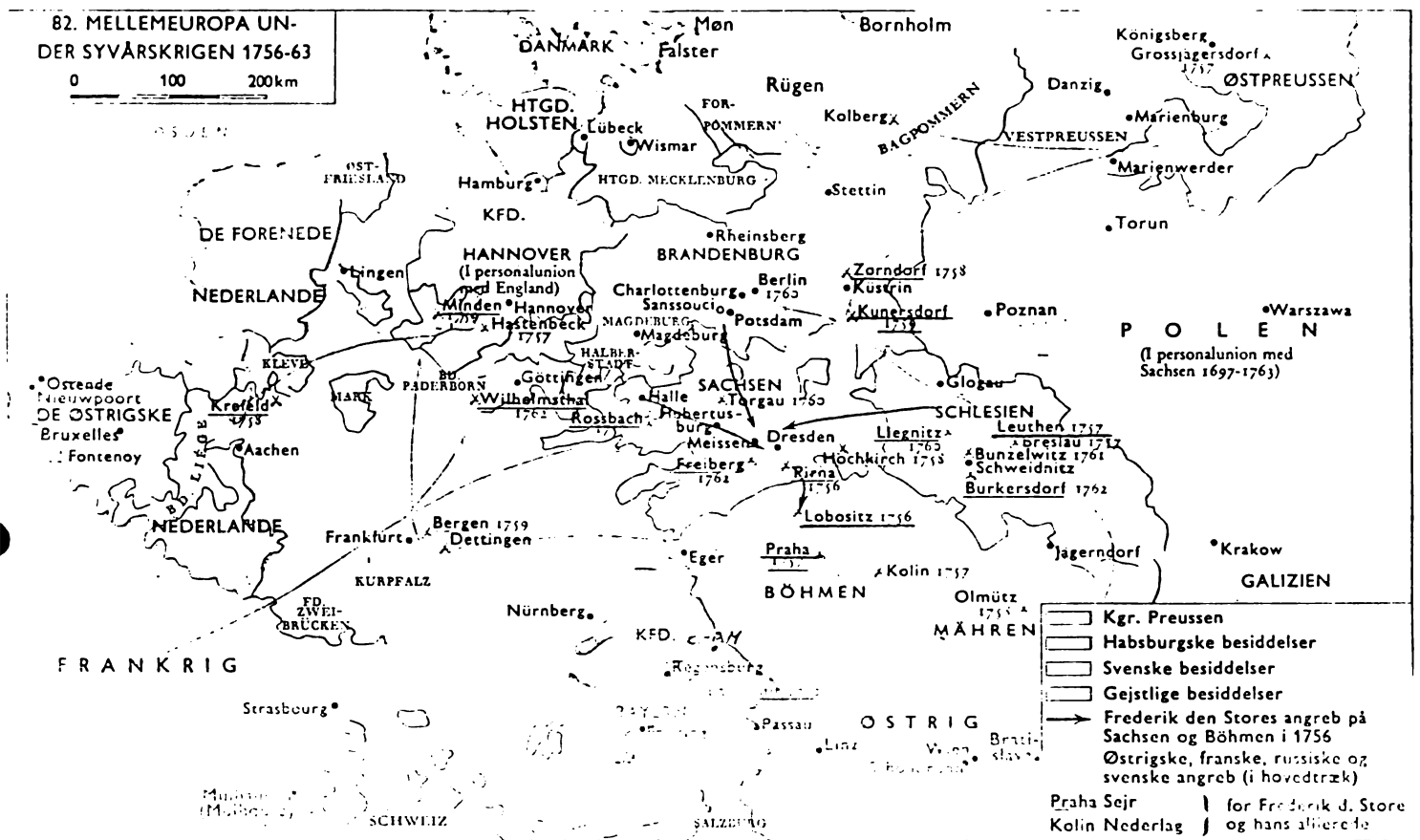
Frantz Xaver bliver i 1786 ordinær kadet hos det 35. fodregiment, men allerede 1801 som 31-årig over-løjtnant dør han i Pilsen af tuberkulose.

Den 26. december 1801 indgår kaptajn Joseph von Kittely, 35 år gammel, ægteskab med frøken Rosalia Kratschmar, katolik, 35 år. Vidner: Veit Zahor, pensioneret oberst, og Franz Schmidt, borger. Vielsen fandt sted i Horskuv Tyn, Bøhmen.

Den 9. oktober 1802 bliver deres søn Willibald Joseph Weinzell Heyronius holdt over dåben.

Vidner: Willibald von Khul, hofråd, og Rosalia Kratschmer.
Fødested: Hayd, Pilsen amt.

For en kort periode af fem år 1814 - 1819 fremkommer igen navnet Ferdinand Kitteli (i året 1814 også som Fridrich) i optegnelserne i Praha's generalkommandatur og i de militære årsskrifter. Han er fenrik hos det 35. fodregiment og i året 1816 modtager han den russiske St. Geord orden af 5. grad. I året 1817 bliver han "suberarbitreret", pensioneret og overført til landværnet. I 1819 dør han, men optegnelsen om hans død forefindes ikke i det 35. fodregiments register, fordi han allerede på dette tidspunkt ikke var medregnet i regimentets antal (stand). Også informationer om, hvem af Kitteli'erne der var hans far, mangler.

Kortene er taget fra Store nordiske leksikon 1914-23

VI. led:

Maria Anna Kittelly i tiden 1778 -

Alt tyder på, at Maria Anna Iglhaut har måttet efterlade sin lille datter i Cham.

De første år har mormoderen kunnet tage sig af hende, men hun var efterhånden en gammel kone og den lille Maria Anna er kun 7 år, da hendes mormoder dør.

Bind 18, side 262 i dødsatriklen fra den katolske kirke i Cham.

Enke, Tømmermesterinde Anna Maria Iglhaut, katolik, er afgået ved døden den 28. juli 1785 i Cham, hvor hun også har sin bopæl.

Hun blev 74 år gammel.

Maria Anna, Marianne, må nu betragtes som værgeløs og som sådan må hun, indtil hun i sit 25. år bliver myndig, have beskikket en værge, dels til at varetage visse finansielle interesser og dels til at tage sig af hendes ophold og opdragelse.

Det kan enten være kirken, der har taget sig af denne opgave, eller det kan være private.

Det må i alle tilfælde være mennesker, som har gjort hende bekendt med hendes afstamning, ellers ville hun som 7-årig have været for lille til at kunne huske noget senere.

Enten har forholdene været uudholdelige for hende, og hun har søgt ud på landevejene, som mange børn gjorde, eller også forelsker hun sig allerede på dette tidspunkt i linnedvæversvend Carl Heinrich Schmidt, som hun senere bliver gift med.

Under alle omstændigheder må værgeren sætte sig imod dette, da vedkommende jo har ansvaret for hende i mange år endnu. De penge, som åbenbart er sat hen til hende, kan hun ikke få udbetalt, før hun når myndighedsalderen, så for så vidt passer dette også ind i "historien".

På et eller andet tidspunkt mellem 1797 og 1800 kommer Marianne til Danmark, højst sandsynlig sammen med Carl Heinrich Schmidt. Det vil derfor være naturligt at indføje de oplysninger der kendes om Carl Heinrich Schmidt på dette tidspunkt, hvor deres tilværelse som ægtefolk begynder her i Danmark.

Heinrich Schmidt - Maria Anna Kittelly

1797 - 1813.

Carl Heinrich Schmidt er født i Sachsen i byen Hohenstein - Ernstthal ikke langt fra Chemnitz (nu Karl Marxstadt) i 1773.

Dette område var hovedsædet for en omfattende bomulds-, plyds- og tekstilindustri.

Det var fredelige tider i Sachsen sidst i 1700-tallet. På det tidspunkt var Frederik August III. kurfyrste og landet havde en lykkelig og god tid efter syvårskrigenes ophør.

Carl Heinrich har derfor efter at have afsluttet sin læretid som linnedvæver roligt kunne begive sig ud på sin svendevandring og er altså på sin vej kommet ind i Bayern.

Så længe håndværkerne var sammensluttede i laug var det kotume, at de unge håndværkssvende som et led i deres uddannelse drog ud på "valsen" og søgte arbejde fra by til by på deres vej frem. Det blev anset for sundt og udviklende at komme ud og se fremmede lande, lære andre skikke at kende og arbejde under forskellige mestre. De faste laugsregler, Laugsskråen, som i Tyskland var meget veludbyggede, sikrede svendene mulighed dels for ophold og dels for videre rejsepenge, hvis de var tvunget til at drage videre uden at have haft arbejde i en by. De forskellige håndværk havde herberger, der fungerede som en slags arbejdsanvisning for svendene.

Carl Heinrich er så på sin vandring kommet til Cham, har måske fået arbejde her et stykke tid og træffer Marianne. De to unge forelsker sig, og hun beslutter at følge med ham.

Forelskelse, eventyrlyst og måske en lidt trist tilværelse for en forældreløs pige har vel alt sammen spillet ind.

Tilværelsen for Carl Heinrich har nu pludselig fået et helt andet perspektiv, når han har skullet klare tilværelsen for to. Den ungdommelige optimisme får sikkert snart ben at gå på. Det er muligt at de er søgt til hans hjemegn i Sachsen, men betingelserne her har sikkert ikke været gunstige. En Svend kunne ikke sådan uden videre gifte sig uden sin mesters tilladelse. Hans familiære forhold kender man ikke noget til, men det ender i hvert fald med, at han låder sig hverve til fremmed krigstjeneste.

Danmark havde som de fleste lande hvervesteder rundt om i Europa. Det er muligt, at han har set en chance for at få Marianne med sig. Man hvervede på det tidspunkt normalt ikke gifte folk, men de har vel resonneret som så, at var de først kommet til Danmark, fandtes der nok en udvej. Det er også muligt, at han er blevet drukket fuld og herunder shanghaget. Resultatet bliver i hvert fald, at hun følger med hertil som "det tynde øl".

Danmark hvervede på det tidspunkt stadig fremmede folk fra forskellige lande til den danske hær. Ganske vist var der samtidig med stavnsbåndets ophævelse i 1788 indført almindelig værnepligt for de danske bønderkarle. Hvor det før var herremanden, der sendte de folk på session, som han mente han bedst kunne undvære, blev den mandlige landbefolkning nu optegnet i lægdsruller fra drengenes fødsel, og nu var det staten der overtog udskrivningen til soldater-tjeneste.

Folk i byerne og i andre erhverv på landet var fritagne for tjeneste. Til gengæld skulle bybefolkningen være til rådighed for tvungen indkvartering, og de forskellige håndværk med mestre som befalingsmænd og svende som menige skulle danne borgerværn, der med ugentlig øvelse i deres fritid - søndag eftermiddag - skulle træde til i katastrofesituationer.

Når blot bønderkarlene fik fri i så- og høsttid, mente man ikke, de forsømte noget ved at springe soldat, de fik tilmed den "dovne sved" ud af kroppen.

Derfor udgjorde de hvervede folk og navnlig officererne en nødvendig fast bestanddel af hæren langt ind i næste århundrede.

- - -

Det spændende ved at beskæftige sig med slægtsforskning er, at få alle brikker til at falde på plads, således at man er bombesikker på, at nu kan det ikke være anderledes, men da de forskellige oplysninger, som jeg nævnte i indledningen, ikke kommer i den orden og rækkefølge man kunne ønske sig, dukker der ofte nye situationer op, som forandrer hele billedet. Carl Heinrich Schmidt har voldt mig de sværeste kvaler og spekulationer hele vejen gennem vort bekendtskab, og det viste sig først til allersidst, ved at sammenholde oplysningerne fra kirkebøgerne i Regensburg med hans stambog for 1805, at han kunne spores endnu længere tilbage her i landet.

Schmidt er hvervet et eller andet sted i Tyskland, hvor vides ikke. I 1797 er han kommet her til i maj måned - antagelig sammen med et kontingent andre hvervede.

Hvordan denne transport er foregået, kan jeg ikke vide - måske med train - transportvogne - måske til fods.

Marianne har måske haft en mulighed for at følge med, måske gøre sig nyttig undervejs ved eventuel forplejning. Hvordan skulle hun ellers kunne klare sig alene, medmindre hun har måttet tigge sig frem og måske arbejde for føden ind imellem.

Der findes ingen sikre beviser for, at de er kommet herop samtidig.

Der findes ingen stambog for Schmidt på dette tidspunkt, men af hærens korrespondanceprotokol Nr. 12 - May Måned 1797 - fremgår følgende:

"Da den til den stedlige garnison hertil sendte rekrut Schmidt er af en højde af $62\frac{1}{4}$ ", og da han i en alder af 24 år ikke kan forventes at vokse yderligere og er under 63 ", så har vi ikke kunnet formå noget regiment til at antage ham, så snart han skal koste 30 mark.

For dog at hjælpe hr. kaptajnen i nogen grad, hvad denne rekrut har kostet ham, så har det oldenburgske regiment beholdt ham og derfor betalt ham 15 mark og 24 sk. "

Det var kostbare $\frac{3}{4}$ " der manglede i den reglementerede højde på 63 ", og det var en grov undertrykkelse af prisen - den halve sold på nær 24 sk.

Det kan vel undre, at en erfaren hvervegeneral antager en mand, der er under lavmålet. Grunden kan være, at der ikke var ens måleenheder i Tyskland og Danmark. Senere, da han bliver genhvervet, er der ingen problemer.

Der foreligger ikke mange oplysninger om Schmidts tjenesteforhold i det hele taget, men de samlede småbidder danner et nogenlunde billede af dets forløb, og sammenholdt med de opgaver hans regiment skulle udføre, giver det et ganske godt billede af hans tjenestetid.

Han bliver antaget som rekrut, og derefter gennemgår han på et eller andet tidspunkt en særlig skole af et halvt års varighed, hvorefter han udnævnes til underkorporal, og efter at have bevist sin brugbarhed til korporal.

Han kan ved at påtage sig frivillig tjeneste få en vis pengegodtgørelse (orlovspenge), hvilket godt kunne gøres nødt, da hærens lønninger var meget små.

Udnævnelse til korporal opnår han før 1801 og mellem 1801 og 1805 udnævnes han til sergent - laveste underofficersgrad mellem korporal og oversergent.

Hærens Arkiv oplyser, at det oldenburgske regiment højst sandsynlig lå i garnison i Rendsborg på dette tidspunkt; her har han så fået sin rekrutuddannelse. I dette regiment indgik 16. bataillon sjællandske, og han er på et eller andet tidspunkt med denne overført til København.

Til oplysning skal her indføjes:

Et regiment er den vigtigste troppeenhed, som ved fodfolk består af 2 - 4 batailloner, som igen inddeles i 4 - 6 kompagnier.

Hvornår han bliver stationeret i København vides ikke, men ved folketællingen i februar måned 1801 befinder han sig her og er før dette tidspunkt blevet viet til Maria Anna Kitelly (Güdelli). Navnet staves på flere forskellige måder i årenes løb. I Danmark går hun under navnet Güdelli og det benyttes derfor fremover.

Hvornår giftermålet kommer i stand kan ikke oplyses, men den normale fremgangsmåde for soldater var en ansøgning hos den nærmeste foresatte, som så udfærdigede en kopulationsattest til fremvisning for præsten, men en sådan har ikke kunnet findes, så den første oplysning man derfor får angående deres ægteskab fremgår af folketællingen februar 1801.

Folketællingsliste for Sankt Anne Vestre Kvarter oplyser følgende:

Sølvgaden nr. 453-54. (Matr.nr.)

11. Familie:

Carl Heinrich Schmidt	Husbond 27 år	Underofficer v. Sjællandske regiment
Anna Marie Coudel	hans kone 21 år begge i 1. ægteskab	
Anna Kristine Friis	Logerende 45 år enke	{ Nyder fattiges penge årlig 8 Rd.
Mathias Petersen	hendes søn 9 år	

Familien Schmidt lever altså på dette tidspunkt i ægteskab, men har endnu ingen børn. De deler lejlighed med en fattig enke og hendes søn. Lejlighedens størrelse og indretning har været den gangse for tiden -dette kommer jeg ind på senere.

Her bor ialt 19 lejere i komplekset fordelt på et forhus og et baghus. Lejlighederne bebos af en theandler og en værtshusholder og derudover af soldaterfamilier og håndværkere. Alle lejer de ud til logerende, for størstedelen til folk som modtager fattiges penge, varierende fra 5 til 24 Rd. årlig, alt efter hvor arbejdsføre de er.

Det var en herlig fornemmelse efter i flere år at have ledt land og rige rundt, så endelig at finde deres opholdssted i København, ovenikøbet i Sølvgade i et hus ved siden af, hvor de senere kommer til at bo og i et kvarter, hvori de i de efterfølgende år rokerer rundt.

Nu har det sinket arbejdet noget, at folketællingslisterne i et langt stykke tid ikke har været tilgængelige på grund af kopiering og at der ikke er ny tælling før 1834.

Sagen kompliceredes imidlertid yderligere af, at de to ældste børns dåb ikke er indført i Tysk reformert Kirkes bøger for konfirmerede, men deres fødselsår opgivet til at være henholdsvis 1801 og 1803. Fødestedet var ikke til at finde i nogen sandsynlig kirkebog hverken i Rendsborg, Slesvig eller København.

Endelig findes de indført i Skt. Ansgar Kirkes bøger, men der er den spidsfindighed ved dette, at Skt. Ansgar Kirken først er opført 1841-42 på den grund i Bredgade, hvor der siden 1766 havde ligget et kapel i tilslutning til den østrigske ambassade, som katolikkerne i København havde benyttet sig af.

Marianne var opdraget i den katolske tro, og hun har vel på dette tidspunkt ikke kunnet tænke sig andet end det samme for sine børn. Schmidt var ganske vist lutheraner og det almindelige var vel nok, at det var mandens trosretning, der var den dominerende. Senere går familien over til at benytte Tysk reformert Kirke, uvist af hvilken grund, men her er det omhyggeligt angivet overalt ved Mariannes navn, at hun er "katolisch".

Mariannes ægtestand med Schmidt ca. 1801 - 1813.

Det må have været en stor lykke for de to unge mennesker at havne i Danmark, blive gift og få deres eget hjem.

Her var fredelige tilstande, Danmark havde ikke deltaget i nogen krig i næsten et århundrede, handelen florerede, de idelige krige rundt omkring havde skabt vældig gode konjunkturer for Danmarks erhvervsliv.

Tiden fra Schmidts hvervning 1797 til 1801 har været en rolig og god tid. De har fået etableret et lille hjem, han er avanceret til korporal, og selv om lønningerne ikke var særlig store, så havde Marianne sikkert skaffet sig et eller andet arbejde for at hjælpe på økonomien.

Schmidt har været en flot lille soldat at se på. Det oldenburgske infanteriregiments uniform havde rød kjole med sort krave, opslag og rabatter, sorte støvler og sort chako med kokarde.

Man skulle synes, at når landets indtjeningsmuligheder var så gode som ingensinde, så ville aflønningerne også blive så rigelige, at familien kunne eksistere nogenlunde hæderligt, men det var langt fra tilfældet. Kronprinsens interesse for militærvæsen, hans ustandselige forandringer af uniformer, den kæmpestore hær, der ustandselig skulle eksercere både til lands og til vands, slutte enorme summer.

Lars Lindberg gengiver i sin bog "De så det ske" en turists udtalelser om København således: "Hvad der stødte mig mest var det lidenskabelige raseri, hvormed det militære paradevæsen blev drevet. København lignede en erobret by, som fjenden havde besat. Uden opmærksomhed så man troppeafdelinger og hørte trommernes larm og kanonernes drøn."

Der har været liv og glade dage, især for gadens unger som selvfølgelig legede "soldater" med den største ildhu. Men også borger-skabet fulgte med den største interesse soldaternes paraderen og trompeteren som et oplivende moment i dagligdagens trivialitet.

For soldater og officerer har det nok været en trøls tilværelse, med enerverende ekserceren, trættende og ensformige vagter. København var stadig en fæstning som beskyttedes af voldene, udenfor hvilke der ikke måtte bygges indenfor en demarkationslinie. Byportene blev hver aften aflåset og nøglen afleveret til majestæten, kun Nørreport kunne passeres mod et par skillings godtgørelse til vagten.

Schmidt har som foran nævnt gjort tjeneste under Det Oldenburgske Regiment i Rendsborg (iflg. Hærens Arkiv). Her har han gennemgået sin uddannelse og har muligvis efter denne gjort tjeneste i de sydligste landsdele, indtil han overføres til København, hvor han så findes i folketællingen 1801. I Det Oldenburgske Regiment indgik 16. bataillon Sjællandske, som den 10/6 1803 indgik i det nyoprettede marineregiment sammen med marinekorpset. Dette regiment bestod indtil 1811, hvor det nedlagdes.

Dets opgaver bestod dels i at varetage kystforsvaret og dels i be-manding af krigsskibene samt konvojering af handelsflåden.

Har Schmidt gjort tjeneste på land, har hans tjeneste ikke afveget så forfærdelig meget fra det almindelige landeværn, men har han haft tjeneste på skibene, har situationen været en ganske anden.

Tjenesten på søen må have været en forfærdelig tortur for disse landkrabber, de blev nemlig anvendt som skarpskytter og skulle hænge i master og rær og herfra beskyde fjendens dæk, når de var løbet op på siden af denne. Men selvom man er skarpskytte på land, er det nok sin sag pludselig at blive sat til tjeneste på så gyngende grund, alligevel udgjorde de et effektivt våben under kamp. Den frygtede og højt besungne lord Nelson blev såret af en sådan skytte i slaget ved Trafalgar i 1805.

Kosten ombord på skibene var forfærdelig dårlig: harsk flæsk, udrikkeligt og inficeret drikkevand og benhårde beskøjter, utilstrækkelige rationer og umenneskelige indkvarteringsforhold var selv sagt årsag til meget høj sygdoms- og dødelighedsprocent.

Perioderne på land må have været som at komme i himmerige, selv-om tiden gik med øvelser og eksercits og uendelige militærparader.

Familielivet.

Hvordan Schmidts tjenestetid end har formet sig, har det nok været så som så med familieliv. I 1801, hvor de findes i folketællingen, er Marianne endnu ikke myndig og uden formynder her i landet, så der må have været givet dispensation for hende og tilladelse for ham fra hans foresatte, men da intet forefindes, kan det vel tænkes, at der er manipuleret lidt.

I Skt. Ansgar Kirke bliver deres første barn døbt.

Kirkebog for Skt. Ansgar 1700 - 1830. fødte:

"Den 4. juli 1801 er Margareta Theresia, født den 2. juli, legitim datter af Carola Henrici Schmidt og Anna Maria Cuthelin, døbt. Dåbsbekræftelse ved Madam Paulina Canti, Hr. Michale Oschlein."

Den 7. juli 1803 bliver deres andet barn holdt over dåben i samme kapel.

"Legitim datter af Carola Henrici Schmidt og Maria Anna Coutelin Maria Catharina Dorothea, født 1. juli. Faddere: Hr. Jens Nielsen og Catharin Petersen."

Antagelig bebor familien den samme lejlighed i Sølvgade, da det er deres medlogerende Katrine Petersen, der er fadder til barnet. Maria Catharina bliver den 1. juli 1819 konfirmeret i Tysk reformert Kirke.

Den 5. juli 1805 er Schmidts tjenestetid udløbet, (lig 8 år, og den normale nervereperiode) iflg. Sj. infanterireg. stambog 1791 - 1806, nr. 14.

Marianne er på nuværende tidspunkt ca. 27 år (angivelsen i folketællingen er ikke korrekt), og så er tidspunktet åbenbart kommet for dem, da de kan vende tilbage til hendes fødeby.

Det var en notits i Tysk reformert Kirkes konfirmationsprotokol, der førte mig på sporet af "Kamm i Kongeriget Bayern". (Chamm).

Det var den oplysning, der manglede for at komme videre og heldigvis var oplysningerne fra Regensburg og Kirchenbuchamt i Cham positive, således at det blev muligt at føre slægten endnu et stykke længere tilbage.

I juli måned 1805 drager familien så afsted mod Bayern. Marianne er på dette tidspunkt gravid. Det var ikke nogen spøg at rejse på de tider med kone og to børn og et tredje på vej, og med hvilke planer er de rejst? Har de tænkt sig at blive i Bayern? Har de afhændet hjemmet for at få rejsepenge? Eventuelt lånt penge?

Der er ingen tvivl om, at Marianne har skullet hente sin arv, og det må vel have været ret så mange penge for at det kunne betale sig at rejse efter dem.

Af kirkebogen for den romersk katolske kirke i Cham fremgår det, at familien bor nr. 82 i Cham, antagelig et gæstgiveri.

Marianne har sikkert ikke haft pårørende eller nærmere bekendte tilbage i byen, da det er en kone, der er ansat ved rådhuset, der fungerer som fadder.

Kirkebogsoptegnelsen lyder som følger:

"Karl Schmid, Feldwebel ved Marineregimentet i Danmark, lutheraner, bopæl Cham Nr. 82, (Feldwebel skal dække titlen kommandersergent) er indtegnet som fader og Schmid Anna Maria Gütellin, født i Cham, Feldweblin, katolik, bopæl Cham Nr. 82, er indtegnet som moder til Schmid, Maria Klara Johanna, født 11. august 1805 og døbt den efterfølgende dag den 12. august. Dåbsvidne Rådhusstjenerinde Klara Druckmüller fra Cham. Tjenestegørende præst: Meindl."

Efter barnets dåb er familien Schmidt atter vendt tilbage til Danmark. Det er tænkeligt, at Schmidt har haft en aftale med sine foresatte om at blive hvervet for en ny periode ved tilbagekomsten, og da han øjensynlig har været en flink og pålidelig mand, genhverves han efter Stambog for 1805, Nr. 18, Side 20 på følgende betingelse og med sålydende oplysninger:

"Tilgang 1805:

Carl Schmidt, født Hohenheim i Sachsen (skal være Ernsthald) 32 år, 66".
Linnedvæver af profession.
Hvervet ved kompagnihvervning den 3. oktober 1805 og forplejet til 28. oktober. (Forplejningsbeløbet er ikke anført).
Hvervet 28. oktober på 6 år til 7. kompagni."

Der foregår mange og voldsomme historiske begivenheder i og udenfor Danmark i disse år, og det er umuligt at komme nærmere ind på disse.

I 1805 havde den danske hær som værn mod urolighederne i hele Europa en hær på 20.000 mand opstillet i Hertugdømmerne under kronprinsens personlige ledelse, med hovedkvarter i Kiel.

Dette har sikkert gjort indtryk på den Schmidtske familie, hvis deres hjemrejse er foregået den vej, ligesom det selvfølgelig berørte hele befolkningen, at Bernadotte marcherede ind i Rendsborg med sine spansk-franske tropper på vej til Skåne, og Kong Chr. VII's død af skræk over disse fremmede elementer, dertil kom urolighederne i de danske farvande og den engelske flådes operationer - herunder Slaget på Rheden 1801.

Som underofficer i Marineregimentet kan han have deltaget aktivt i søværnet i 1801 som skarpskytte. Allerede den gang var der store kompetancestridigheder mellem Holmens folk og marinerne. En hel del af marinerne deserterede under belejringen og gik over til Engländerne.

Nyboders folk var et lukket samfund med egen vagt og egne love, og marinekompagniet bestod fortrinvis af hvervede folk, og har vel

nok udgjort en blandet skare på godt og ondt, så der er vel ikke noget at sige til, at nyboderfolkene har haft svært ved at anerkende disse fremmedes rettigheder, og chikanerierne er efterhånden blevet så uudholdelige, at det den 4. juli 1807 og påfølgende dage kom til voldsomme slagsmål mellem matroser og marinere. Der var brådne pander på begge sider, og marinerne løb formelig storm mod Nyboders huse. Borgervæbningen måtte i aktion og fik genoprettet lov og orden. Den blev ovenikøbet takket i en proklamation af Kronprins Frederik for dens udmærkede holdning. (Davidsen: Fra det gamle Kongens København, side 218).

Selv om det nok af hærens straffeprotokoller fremgår, at der ikke skulle ret store forseelser til for at en arme synder fik en alvorlig afklapsning, så var mandstugten ikke altid lige sikker, især i krigens tid, og marinerne har åbenbart været ret så opsætsige og således nægtet lydighed under kamphandlingerne, og de deserterede i hundredevis.

Schmidt har vel som underofficer haft en svær opgave med at styre sine folk, men da han ikke figurerer i nogen straffeprotokol, må man vel gå ud fra, at han har røgtet sin opgave på tilfredsstillende måde. Senere i 1809, hvor en del af samme regiment udgjorde besætningen på Christiansø, gjorde de oprør, fængslede deres officerer, fornaglede kanonerne, kastede ammunitionen i vandet, sejlede bort fra øen og gik over til svenskerne.

Efterhånden var der ikke behov for flere hvervede soldater og i 1811 blev regimentet opløst. På dette tidspunkt har Schmidts tjenestetid på de sidste 6 år også været udløbet.

Har Schmidt haft bryderier og vanskeligheder i tjenesten, så må man håbe, at der har været mere roligt på den hjemlige front.

Den 23. oktober 1807 bliver i Ansgar kapellet døbt en søn Carolus Henricus, født den 12. oktober, legitim søn af Carolus Henrici Schmidt og Maria Courtelin, fadder Michael Oschlein.

På et tidspunkt inden 1813 er der død en lille dreng, hvis navn ikke er opgivet.

Den 6. dec. 1809 fødes en datter, hun døbes den 24. dec. 1809 i Ansgar kapellet Sofie Friederica, fader Carolus Henrici Schmidt, moder Maria Coutelin, fadder Michael Oschlein.

(Sofie Frideriche bliver konfirmeret i Tysk Reformert Kirke den 25. juli 1823, og her er faderens stilling angivet til kommandersergent, en titel der kun bruges i marinen, og herigennem kunne Schmidt lokaliseres til marineregimentet.)

I marts måned nedkommer Marianne med en søn, men drengen dør uden at være navngivet 7 måneder gammel og bliver begravet fra Tysk Reformert Kirke den 22. december 1810.

Det har sikkert været meget svært for dem også at miste den anden lille dreng.

Efterkrigsårene.

Årene sidst i 1700-tallet og først i 1800-tallet havde været gode og indbringende år for landet. Krigene ude i Europa gav os udmærkede handelsbetingelser, men efter tabet af flåden 1801 og bombardementet begyndte det at gå ned ad bakke, og det blev strenge og dyre tider. Lønnen var utilstrækkelig, da krigsårene havde fået priserne til at stige fra de første år med 50 - 100 % til de sidste med 200 - 300 %.

I den tid mandskabet var udkommanderet til krigstjeneste, var lønnen vist nok noget forhøjet, men i fredstid var lønnen for

en sergent	1 Rd. 48 sk.	på hverdage	og	72 sk.	på søndage
en korporal	1 Rd. 24 sk.	"	"	60 sk.	" "
en menig	1 Rd.	"	"	40 sk.	" "

hertil kom for gifte ret til regimentsbrød 1 gang om ugen.

En opgørelse fra 1810, det første år der opkrævedes indkomstskat baseret på selvangivelse, viser, at kun 91 borgere i København tjente mere end 10.000 Rd. om året.

Årsindtægten for en kopist i kancelliet var ca. 200 Rd., en håndværker det samme, en lærer (i latinskole vel at mærke) ca. 400 Rd., og en højere embedsmand ca. 2.000 Rd.

For at kunne bedømme købekraften gengiver jeg en opgørelse fra Lars Lindbergs bog "De så det ske. Englandskrigene 1801 - 14."

"Omkring nytår 1810 regnede man ud, hvad en ugift mands fornødenheder kostede ugentlig:

1 pund smør	4 mark
2 brød	3 mark
$\frac{1}{2}$ pund ost	8 skilling
1 pund kød	1 mark
2 måltider varm mad	4 mark + 5 sh.
7 flasker øl	7 mark / (det københavnske drikkevand nød man logi)
	1 Rd. kun under tvang)
Ialt 4 rigsdaler, 1 mark, 13 skilling, hvilket på årsbasis gav 223 Rd. 4 mark, 4 skilling.	

Årlig:

5 alen klæde til kjole og bukser	40 Rd.
skrædderløn	10 Rd.
sommer- og vintervest	10 Rd.
1 par støvler	12 Rd.
2 par støvlefødder	8 Rd.
1 hat	9 Rd.
4 par strømper	4 Rd.
1 skjorte	5 Rd.
1 manchetskjorte	8 Rd.
vask	12 Rd.
1 favn brænde	16 Rd.
brænde hugning	3 Rd.
1 pund lys	7 Rd.

Ialt 144 rigsdaler, men da støvlerne og støvlefødderne og hatten beregnedes at holde to år, blev sluttallet 129 rigsdaler, 3 mark, og det samlede tal: 353 rigsdaler, 1 mark, 4 skilling."

Dette beløb svarer nogenlunde til Schmidts årsindtægt, og han havde desuden kone og børn at forsørge. Det siger sig selv, at han var nødt til at tjene noget ved siden af, og det var pinligt nødvendigt, at konen hjalp til. Rengøring, vask, syning, vævning, småhandel med grøntsager og fisk, hvad hun nu havde evner til, og hos hvem hun kunne få arbejde. Det var almindeligt i de aller værste dyrtider at se underofficerer stille sig op på gadehjørnerne og tilbyde deres tjeneste til hvem, der bød sig. Mange forsøgte også at bøde på økonomien ved en eller anden form for hjemmearbejde, mange havde lært et håndværk, og der var også mulighed for at lære skomageri i hærens tjeneste, sejlmageri og sadelmageri, således at de kunne bruge dette som bierhverv i frivagterne, og senere, når de fik deres afsked fra hæren, havde de et erhverv at falde tilbage på.

Denne uddannelse gav dem ret til at nedsætte sig som frimestre, altså uden for laugene. En hærskomagers arbejde kunne selvfølgelig ikke stå mål med en udlært håndskomagers, men der var fattigfolk nok, der skulle have tøfler og lapper på støvlerne, og hæren brugte et utal af støvler.

Familiens økonomiske situation har nok ikke været den allerbedste, navnlig ikke efter Schmidts afgang fra tjenesten. Han benævnes i skifteprotokollen som "afskediget Mariner", så det er muligt, at hans tjenestetid ikke har været udløbet på det tidspunkt, marineregimentet blev opløst, og han har måske fået en lille kompensation for de måneder der var tilbage,

Muligvis har den arv Marianne har fået været af en sådan størrelse, at den har kunnet støtte dem i de vanskelige tider.

Familiens bopæl vil jeg antage stadig har været i Sølvgadekvarteret eller kasernekomplekset, som det benævnes og som selvfølgelig har været et miljø for sig selv, og navnlig har den sidste rest af hvervefolkene vel forsøgt at holde sammen så meget som muligt.

Pigerne har frekventeret garnisonsskolen, der lå i Riegensgade, hvor madam Halvorsen har taget sig af deres undervisning.

Frederik VI lagde megen vægt på, at hans soldaters børn blev undervist, navnlig var undervisningen i religion vigtig for at gøre dem til ordentlige og gudfrygtige borgere, ligeledes blev der lagt vægt på, at børnene mødte renvaskede og ordentligt klædt i skolen, og til at påse dette var ansat en afdanket underofficer.

Muligvis fik børnene lært at læse så nogenlunde, men skrivningens kunst var det mindre bevendt med. Den ældste pige, Grethe Theresia, har i hvert fald ikke annammet den svære skrivekunst, for i skifteprotokollen efter sin mors død underskriver hun med ført hånd.

Pigers færdigheder blev der sikkert heller ikke gjort så meget ud af, det var ikke så væsentligt. Madam Halvorsens kundskaber har måske ikke været stort bevendt, hun har måske været enke eller kone til en af de afdankede soldater, der blev brugt til undervisning. Håndværkssvende, matroser, (på landet bønderkarle og husmænd), studenter når det var bedst, var det almindelige klientel, der blev anvendt til undervisning i almueskolen.

Luthers katekismus og "Pontoppidans forklaring" blev terpet ind i børnene som udenadslære. Det var så svært og knudret stof, at det har kostet de arme unger både blod, sved og tårer samt mangt solidt lag tærsk.

I de forløbne år må man formode, at familiens sundhedstilstand har været ret god. Ganske vist er to små børn døde, men børnedødeligheden var stor på det tidspunkt, så det var ikke alarmerende, men der har ingen hospitalsindlæggelser været i årene. Almindelige forkølelssygdomme, børnesygdomme og andre skavanker plejede man i hjemmene, og kun de alvorligste tilfælde resulterede i hospitalsindlæggelse.

Den 26. april 1813 rammer katastrofen familien - Schmidt afgår ved døden.

I Skiftekommissionens forseglingsprotokol nr. 9, 1813 står følgende indført:

"Anno 1813, den 28. april indfandt skiftekommissionen sig ved fuldmægtig Thulstrup med løjtnant Taagerup i huset 407 i Kronprinsessergaden for at foretage skifte efter afskediget Skersent ved Marineren Carl Schmidt, som den 26. ds. var død. Han efterlader sig enke samt 4 børn i ægteskabet, først datter Margrethe 11 år, Maria 10 år, Johanne 7 år og Sofie 3 år.

Boets effekter:	Daler	Mark
Nr. 1. 1 gl. spejl - 14 papirstykker		4
2. 3 borde, 2 bænke, 4 stole	1	4
3. 1 gl. chatol, 1 bord	1	4
4. 1 gl. sengested	1	4
5. 1 do.		5
6. 3 dyner, 2 puder, 1 lagen	5	
7. 1 slagbænk		4
8. 1 gl. dragkiste, 1 langbord, 1 stol	1	2
9. 1 kedel, 1 pande, 1 trefod, 1 baille	{	2
10. 1 fad, 2 spølkum, 6 tallerkner		
11. 4 flasker, 10 glas		

Boets værdi udlignes med begravelsesomkostningerne.

(sign.) A. Thulstrup / (sign.) Marianne Schmidt."

Boet behandlede videre i protokol 9, 1812-13.

"Marianne Schmidt oplyste, at hun havde udlagt 6 Rd. og 3 sk. for hendes mands begravelse og i husleje 25 Rd., for hvilke udgifter hun begærede sig diverse effekter udlagt.

Husværten var tilsagt, men mødte ikke. Boets værdi beløb sig til 16 Rd. 2 sk. Synsforretningen beløb sig til 2 Rd. 40 $\frac{1}{2}$ sk. Boet afsluttedes."

Selv i døden har Schmidt voldt mig mange kvaler. Han var ikke at finde i nogen kirkebog, figurerede ikke i nogle hospitalsjournaler, og ikke i fattigvæsenets journaler.

I tysk ref. kirkebog var han heller ikke. Her er under 5/5 1813 indført en "Officerverbundigst" Heinrich Schmidt, begravet 13/5, Schumacher.

Da det var en meget ulæselig skrift, kunne jeg ikke tyde hans alder og dødssted og troede en overgang, at det var Mariannes mand. Det viste sig imidlertid ved eksperthjælp, at denne Schmidt var 83 år og død på "Christians Plejehjem", et hospital for gamle og syge soldater, hvor han havde boet i 10 år, og derefter finder jeg ham i hærens arkiv som forhenværende profos (bøddel) i aktivitet til sit 73. år.

Det var en lang og besværlig omgang.

Schmidt svæver stadig i den blå luft - men min teori går ud på, at da Carl Heinrich Schmidt og Heinrich Schmidt er død på omtrent samme tidspunkt og kirkebøgerne sikkert ikke altid var ført å jour, ja så har man vel ved en fejltagelse antaget dem for identiske.

Af skiftet fremgår det, at familien bor i matr. nr. 407 i Kronprinsessegaden.

Kronprinsessegade var en helt ny, bred og flot gade. Efter den store ildebrand 5. - 6. juli 1795, der lagde store dele af København i ruiner, var over 950 ejendomme i mere end 50 gader gået op i luer, og mellem 10.000 og 15.000 indbyggere var blevet direkte berørt af katastrofen.

Dette fortæller Torben Ejlertsen om i "Historiske Meddelelser om København" 1976, og jeg vil i korthed resumere lidt af denne afhandling, da det er en udmærket hjælp til at belyse miljøet, ligeledes har jeg anvendt enkelte oplysninger fra Politikens Danmarkshistorie.

"Myndighederne gik straks i gang med at udbedre skaderne. I den ny byplan indgik en radikal gaderegulering - brede gader og åbne pladser var en nødvendighed for at begrænse ny ildsvåde og for at lette slukningsarbejdet. Som følge heraf gik mange byggepladser tabt og på mange af de resterende var arealet reduceret, så der ikke kunne opføres tilsvarende bebyggelse som forhen. Dette medførte, at erstatningsbeløbene til grundejere og bygmestre blev meget betydelige.

Da byen måtte holde sig inden for de faste rammer, som voldene udgjorde, var der ikke mange muligheder for at skaffe anden byggeplads. Chr. VII. skænkede derfor et stykke af Rosenborghaven og den kgl. køkkenhave til staden København.

Disse grunde blev udbudt i licitation og beløbene fra salget indgik så i erstatningsbeløbene.

Denne udstykning foranledigede den pligtopfyldende slotsgartner til at gøre opmærksom på, at leverancerne af grøntsager til hoffet ville lide under, at "Rosenborg Hauges Køkkenland . . . især det halve Antal Aspargesland" blev skåret væk.

I havens nordøstlige hjørne ville alle stikkelsbær-, ribs- og hindbærbuske gå tabt. Personligt føler han sig også berørt af, at havens indskrænkning berøver hans formænd og ham selv græsning til et par køer - "hvilket nu . . . er tabt til megen Skade for mig".

Disse byggegrunde lå mellem Adelgade og Sølvgade og byggeriet var underlagt bestemmelserne fra 1795 med hensyn til brandsikring -

grundmur til "Gade, Gaard og Nabo", solidt murværk og "brækkede" hjørner ved tværgader.

Det blev en smuk ny gade, der så godt som var udbygget omkring 1807 med store, velproportionerede huse. For bebyggelsens vedkommende kan den deles i en nordlig, knap så fornem, og en sydlig, som var fornemmere, både hvad huse og beboere angik. Københavns elite var her repræsenteret i rigt mål, både civile og militære.

Skillelinien gik ved Dr. Tværgade. Den nordlige ende prægedes af et kasernekompleks beregnet til 650 menige soldater, matr. 405, og en del officerslejligheder i matr. nr. 406.

Gadebilledet blev selvfølgelig domineret af den høje koncentration af militærpersoner. Der har været en larmen og kommanderen og en farvepragt af uniformer i alle afskygninger fra de fornemme mørkeblå med gyldne epauletter, blanke støvler, blinkende sabler, store trekantede hatte, ordner og guldresser til kompagniernes forskelligt farvede frakker med store opslag i afvigende farver."

Huslejens størrelse trak meget skarpe skillelinier for, hvor i huse-
ne man boede, kælder og kvist i de laveste prislæg, dyrest i stuen
til gaden og billigere for hver etage man kom til vejrs.

I boopgørelsen efter Schmidt er huslejen opgivet til 25 Rd., hvilket beløb skulle dække $\frac{1}{2}$ års leje.

Ildstedsskatten, der forordnedes 6. maj 1812 og blev færdigopgjort i løbet af sommeren, viser at kælderlejligheden beboedes af underofficer Brüning på dette tidspunkt. Familien Schmidt kan være flyttet ind oktober flyttedag 1812, hvor der er betalt 25 Rd. forlods. Det var i alt fald almindelig kutyme ved lejemål, og næste husleje forfaldt så ved april flyttedag, der 1813 var torsdag den 22. april, 4 dage før Schmidt afgår ved døden.

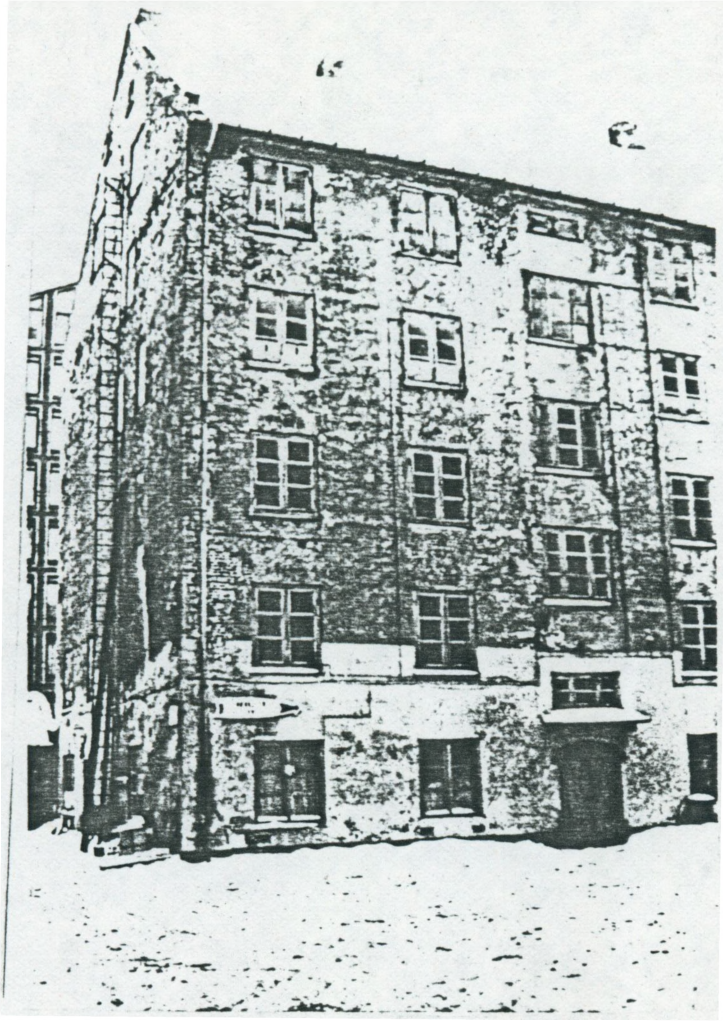
Huset ejedes af bygmester J. Dahl, der som nævnt selv disponerede over et værelse i kælderen i 1812 samt førstesalen. I stuen boede madam Voght, på anden sal en K. B. og på tredje boede Major Stafeldt, alle 5 værelses lejligheder.

Det må være udelukket, at familien har lejet sig ind hos nogle af de andre beboere, da værten står som kreditor for huslejen ved boopgørelsen.

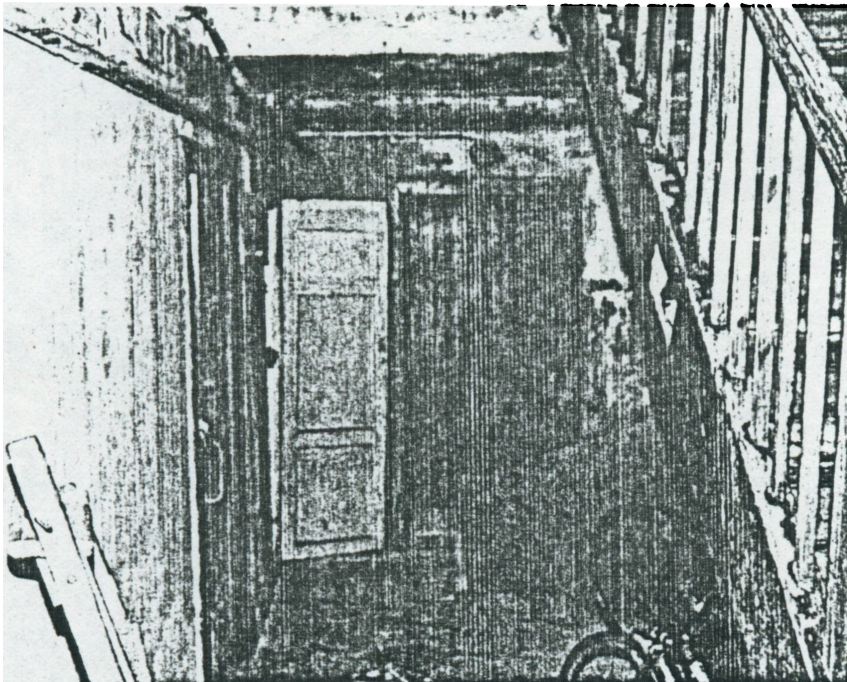
Familien hørte således til "Kælderfolket" i gaden. Der var 27 af disse, 9 nord for Dr. Tværgade og 18 syd for - "heraf een betegnede nok underofficer", de øvrige: 14 værtshusholdere, 3 skomagere, 2 øltappere, 1 thehandler, 1 theskænker, et par høkere, 1 snedker og 1 madam samt opsigtsmanden på kasernen - altså mest småhandlende og håndværkere.

(Mine oplysninger her er suppleret med Torben Ejlertsens fra Københavnske Meddelelser 1976).

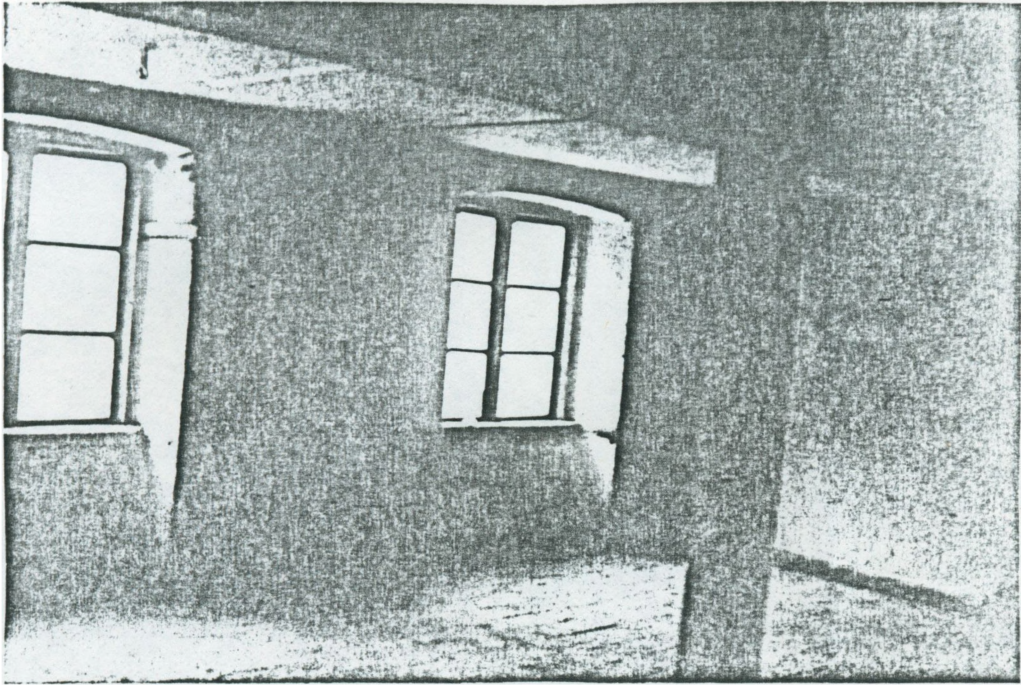
En rekonstruktion af lejlighedens størrelse og beliggenhed giver følgende beskrivelse;

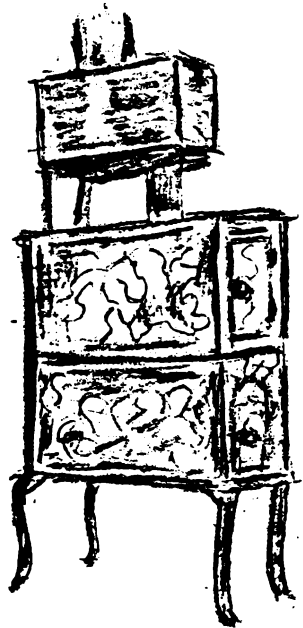
Nr. 407 i 1978

Opgang til etagerne og kælderlejlighed til venstre

Den store stue

En vindovn.

Kronprinsessegade 407 i kælderen 1813.

Kronprinsessegade 407 ligger i gården bag nr. 406, som har facade ud mod Kronprinsessegade.

Man

har sammenholdt beskrivelsen i brandforsikringsarkivalierne med ildstedsskatteopgørelsen af 1812, som havde til opgave at registrere og opmåle alle lejligheder eller rettere sagt værelser med opvarmningsmuligheder og udregne skatten herefter. Det var ret almindeligt, at der i boligerne var op til flere værelser uden varmekilde

Lejligheden har set ud omtrent som på nedenstående rids. Det er selvfølgelig muligt, at der er sket små ændringer, men ved et besøg i huset i 1978, da det var under restaurering, vil jeg tro det har stået unændret - det har i mange år været brugt til lager og værksteder.

De to værelser a. og b. antager jeg har været beboet af familien Schmidt. Der er tre trin ned til lejligheden fra gården.

Værelserne beskrives således: gibset mellem bjælkerne, hvide vægge og bræddegulv i værelserne og murstensgulv i forstuen, der kun har været en lang smal korridor.

I bageste rum en vindovn med tromle og det forreste rum må have haft et ildsted, ellers var det ikke taget med i opmålingen.

For vinduerne er der overalt udvendige skodder.

Værelset, murermester Dahl disponerer over, opvarmes af et kaminrør med jerndør, hvordan sådan et ellers har set ud.

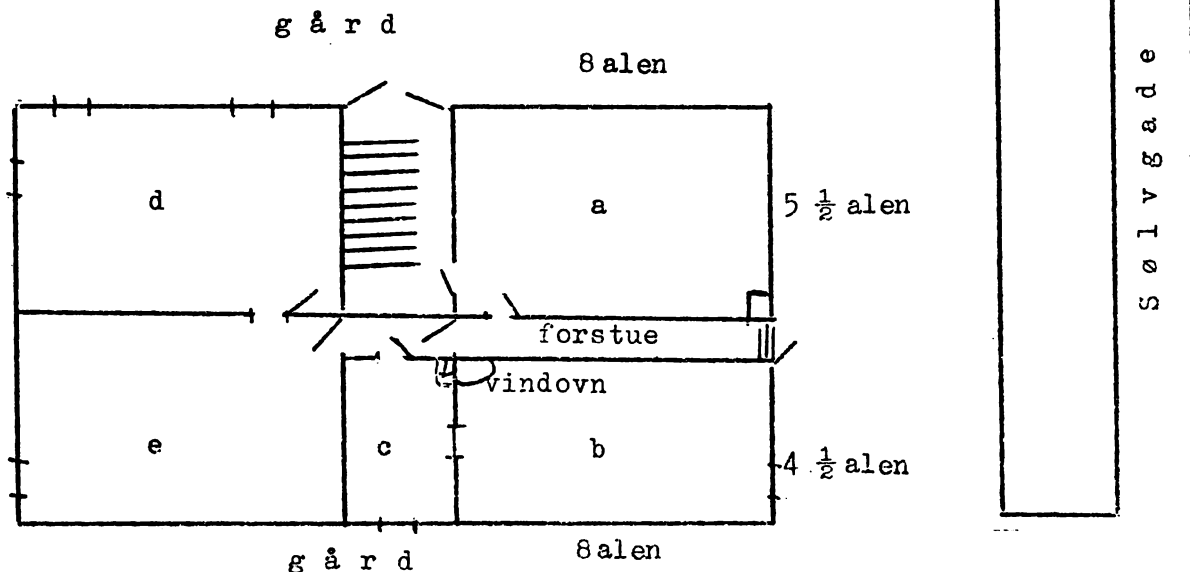
Værten har sikkert også selv disponeret over værelserne d. og e.

I 1812 står underofficer Brünning som lejer af den Schmidtske beboelse, men det må være en misforståelse, han er højst sandsynlig logerende - indkvarteret - da han i tjenesten havde ret til gratis logi på hærens regning.

At han senere rykker ind som mand i huset, derom senere.

K r o n p r i n s e s s e g a d e

Forhuset beboes af kommandanten og flere højerestående militærpersoner

Disse to værelser har efter målene at dømme været af en hel pæn størrelse, men det var jo også i det moderne byggeri. Efter branden og bombardementet i 1807 - der voldte store skader - og med den forøgede befolkningmængde boede så godt som hele byens jævner lag meget tæt stuvet sammen. Værelserne var små, folk havde mange børn, og mange havde også indkvarterede soldater i logi, så pladsen kunne være så trang, at de dårlig kunne ligge ned samtidig.

Megen plads til at røre sig på har der ikke været, når man ser på den mængde møbler familien har haft. Efter taksationen at dømme tarvelige fyrretræsmøbler, måske købt brugt, sædvanligvis malet røde, diverse småborde, chatol, dragkiste, langbord og bænke samt stole.

Det har nok ikke været nemt for Schmidt at finde en levevej efter sine mange år i hæren og det har sikkert ikke været muligt for ham at vende tilbage til sit håndværk - linnedvæveriet - efter så mange år. Om han har haft mulighed for at lære lidt lappeskomageri - det er muligt - men det store antal tallerkner, glas og flasker, sammenholdt med møblementet, kunne godt lede tanken hen på, at Schmidt måske havde haft en lille illegal udskænkning af brændevin for kaserens folk. Han har vel også selv forfrisket sig lidt ind imellem; drikkeriet var almindeligt udbredt i hæren og en snaps i maven på en kold vinterdag var en naturlig ting, som jo også kunne kaste et forsonende skær over dagliglivets fortrædeligheder.

To sengesteder og en slagbænk, normal plads til 6 personer, da det var almindeligt, at hvert sengested var til 2 personer; ingen ekstra gangklæder er nævnt, - Schmidt har nok ikke haft anden beklædning end sin gamle uniform, og der har ikke været mulighed for at sanke på kistebunden i tjenestetiden. Det er dog også muligt, at noget er bragt af vejen før skifteforretningen fandt sted for at gøre boafgiften så lille som mulig.

Køkkengrejet, ja, det var vel forholdsvis normalt. Ud over det nævnte har der vel været noget lertøj, men det ansås ikke værd at opgive. Forøvrigt strakte det sikkert også udmærket til til de retter, der sædvanligvis serveredes.

Madlavningen foregik på det åbne ildsted eller i en vindovn i stuen. En vindovn er en kakkelovn med både indfyring og træk fra rummet ofte forlænget med en tromle til skorstenen. Den kunne bruges både til opvarmning og madlavning og i så tilfælde var den forsynet med en vinde, d.v.s. en lodret stang med en vinkelarm understøttet af en skråstiver til at hænge kedel eller lignende på.

Jeg har indtryk af, at brød spillede en ret stor rolle i husholdningen, men den københavnske husmoder måtte nok købe sit brød hos bageren. Familien Schmidt fik ugentlig ration af regimentsbrød i tjenestetiden; det har ganske vist nok været lidt tørt og hårdt, men det kunne blødes op og der kunne laves brødsuppe på det eller brødboller til at komme på suppe.

Brændsel var jo ret dyrt, og der har nok skulle spares gevaldigt på dette, men dels havde man tykkere tøj den gang, og sikkert et helt andet forhold til varme og kulde end vi har nu. Varme, hvor man sov, var ganske unødvendigt, så rim på dynen og istapper i skægget var som det skulle være.

Væggene har været prydet af 14 papirstykker, og jeg hældede først til den anskuelse, at det var skillingstryk i lighed med kistebilleder, men da det er en uhørt mængde, tror jeg snarere, at det har været kobbertryk eller grafiske billeder, som Marianne har haft med sig fra sit hjemland som erindring. Datidens aktuelle københavnske billeder har sikkert ikke sagt hende noget. Billederne kan også have været af religiøs art (hun var jo katolik), genrebilleder måske. Erindringer, det har været muligt at føre med sig på en lang rejse. De siger da lidt om, at hun satte pris på at pynte op i hjemmet.

Der er nævnt 1 lagen, og det studsede jeg lidt over, for det går igen i andre boopgørelser, men det er sikkert det ene af brudelagnerne, der blev gemt og til sidst anvendt til liglagen. Det kunne tyde på, at Schmidt var død i hjemmet. Han er sa efter sin død iført skjorte og hvid hue, derefter svøbt ind i sit brudelagen og lagt enten på et bord eller i sengen.

Noget gravøl har der nok ikke været tale om, men de folk som Marianne har fået til at hjælpe med som ligbærere, har sikkert fået en dram ved kisten, en billig sort trækiste, ca. 9 mark - det var dyrtid. Låget er blevet lagt på, og Schmidt er båret bort - antagelig lige til kirkegården, hvor der måske er sunget en salme, og præsten har bedt en bøn, før han har kastet de tre skovle jord på. Konerne fulgte ikke med på kirkegården - kun mandlige venner og pårørende.

Mange blev ikke begravet fra kirken, og det kan yderligere være forklaringen på, at han er blevet gjort identisk med den anden Schmidt.

Marianne oplyser, at hun har udlagt 6 Rd. 3 sk. for hendes mands begravelse. Det viser også, at det ikke har været nogen stor ligbegængelse. Hun har sikkert ikke kunnet få hjælp nogen steder fra, da Schmidt ikke figurerer i sit gamle erhverv, hvor laugene kunne yde hjælp til enken, og heller ikke fra hæren har der kunnet tilkomme dem noget, da han er afskediget herfra i 1811. Hans soldaterkammerater har måske nok bistået hende lidt med råd og dåd, men resultatet bliver, at hun sidder tilbage med en samlet gæld på ca. 34 Rd. Ganske vist er boets værdi opgjort til 16 Rd. 2 sk., men dels dækkede det ikke en gang halvdelen, og dels kunne hun jo ikke realisere alt; hun og børnene skulle jo leve videre og der var ikke andet for end, at hun måtte igang med at afdrage sin skyld.

Enke - 34 år - med 4 børn, hvordan klarer de sig? Det sociale sikkerhedsnet, som vi kender til i dag, fandtes ikke på den tid. Lidt privat godgørelse, ja - hun har sikkert ikke haft mange kontakter, der har kunnet hjælpe på denne måde, - hjælp fra kirkens fattigbøsse - måske. Fattighjælp har hun ikke søgt, og tiggeri tror jeg ikke hun har haft let ved. Det var dybt at falde.

Mulighederne var enten at søge ind i et tyendeforhold eller også hurtigst muligt indgå nyt ægteskab.

Har Schmidt, som jeg formoder, haft lidt udskænkning, kan det muligvis have reddet den første tid, og så har hun måske haft noget arbejde for kasernen, dens sygehus eller for en mere velbæjret familie.

Et nyt afsnit af hendes liv skal nu til at begynde, og så vil det vel være på sin plads at sammenligne det, jeg her har kunnet få stykket sammen, med familielegenden.

Den flotte soldat må som før nævnt have været hendes far, de Kittelly, Schmidt var ikke soldat, da de blev bekendte. Medmindre hun virkelig skulle have fulgt en flot officer på vej og så senere truffet Schmidt, det kan ikke helt udelukkes, da de trods alt først får børn omkring 1801.

Arven efter friherren forsvinder i den blå luft sammen med historiens vingesus. Den lange rejse er foregået før Mariannes andet ægteskab og Anne Christines fødsel, og romantikken, som man måske har kunnet øjne, har der vist ikke været så megen plads til. Forelskelsen i Schmidt - om den har kunnet holde - det melder historien ikke noget om.

Marianne Gidellis 2. ægteskab med Joseph Brüning

1813 - 1823.

Det var en barsk virkelighed at stå over for. Mulighederne for at skaffe husleje og det daglige brød var ikke store.

Kronprinsessegade var som før nævnt befolket med forholdsvis velstående mennesker, og kasernens officerer havde vel også brug for hjælp til vask og reparation af deres tøj, så noget forefaldende arbejde for Marianne og børnene har der vel været mulighed for. Venner har familien måske også haft blandt Schmidts soldaterkammerater, men pengene var små i disse år og sad absolut ikke løse hos nogen.

Efterkrigstidens inflation var allerede sat ind i årene 1800 - 1801. Tabet af flåden var et hårdt slag og krævede øjeblikkelige store investeringer fra statens side. - Englænderne havde været grundige, de havde ikke alene taget alle sødygtige skibe med sig, men havde også ødelagt, hvad der stod på dok, samt forsynet sig grundigt med materiel fra Holmens værksteder lige fra bolte og nagler - ja alt af værdi fjernede de, selv artilleriskolens tavler og regnebøger tog de med.

Det var et knugende slag for hele befolkningen. Kronprinsen, den senere Frederik VI, havde siden 1805 opholdt sig i Holsten sammen med udenrigsministeren, medens direktøren for udenrigsministeriet varetog ministeriets forretninger i København. Dette medførte en langsom og forretningsgang, og kongens befaling til at brænde flåden i tilfælde af kapitulation blev opsnappet af englænderne, og nyt forslag fremkom først på så sent et tidspunkt, at forhandlingerne var i gang, og så ville det have været brud på spillets regler at gribe ind.

Vor alliance med Napoleon bragte os i krig med så godt som hele Europa, tabet af Norge - alt dette plus det store kontingent af spanske hjælpetropper, hvis ophold og aflønning skulle betales af den danske stat, beløb sig til enorme summer. Hele hæren havde man haft på krigsfod siden 1805, en yderligere belastning for statskassen.

Der blev pålagt ekstraskatter - lavet restriktioner - men som altid i pengeknappe tider med store kurssvingninger florerede spekulatøren. Kurantsedlernes sølvværdi faldt til en fjerdedel, og den 5. januar 1813 kom choket: Forordningen om statsbankerot.

"Kurantbanken", der tilhørte staten, var altså gået fallit, og en ny bank "Rigsbanken" oprettet. Den skulle vedgå arv og gæld, så derfor skulle de gamle kurantsedler ombyttes med nye rigsbanksedler - 6 gamle mod 1 ny - sølvværdien nedsattes, og reduktionsforholdet blev 1 - 10.

Jeg har taget dette meget sammentrængte resume af landets fortvivlede pengesituation med, da den jo rammer ikke mindst den fattigste del af befolkningen hårdest, men man kan alligevel vanskeligt danne sig et realistisk billede af købekraften den gang, sammenlignet med vor tids.

Stram økonomi og varemangel fik selvfølgelig priserne på levnedsmidler til at stige, og det så grelt, at staten for at afhjælpe den værste nød blandt mindrebedemidlede opkøbte brød, smør, kød, lys og brænde og solgte det til indkøbspris. Folk måtte stille sig i kø i timevis i al slags vejr for at få deres ration.

En dreng, Thomas Overskou, som var kommet i lære hos en snedker, fortæller, at han flere gange i løbet af dagen blev sendt af sted, hver gang iført nyt tøj for ikke at blive genkendt. (Lars Lindberg: "De så det ske" - Politikens Danmarkshistorie).

I april 1813 afgår Mariannes mand som før nævnt ved døden og hendes situation har været temmelig desperat. Hendes forsørgemuligheder for sig selv og børnene var meget ringe. Den bedste og almindeligste løsning i sådan et tilfælde var hurtigst muligt at indgå nyt ægteskab. Her kommer underofficer Brünning ind i billedet. Familien Schmidt har ganske afgjort kendt ham særdeles godt. Har de ikke haft bofællesskab, har de i hvert fald kendt hinanden fra tjenesten, desuden var de begge af tysk afstamning, begge linnedvævere af profession og rangforordningen som henholdsvis underkorporal og sergent har ganske givet medført et nært tjenstligt samarbejde.

Hvorom alting er - Brünning bliver Mariannes redningsplanke. Fra hendes side har det sikkert været nød og trang og sund fornuft, der talte for et ægteskab, men fra hans side? Har det været passion Ensomhedsfølelse? Der blæste en kold vind mod hestens tyske islet i disse år. Har han været træt af ungarlelivets besværligheder og følt trang til at få hjem og familie? - Det er jo umuligt at besvare - de pekuniære forhold kan ikke have lokket ham. Det er muligt, at hans foresatte og kammeraterne i haren har puffet til ham. Pludselig at skulle forsørge kone og 4 børn, han har ikke vidst hvad han er gået ind til.

Den 13. juli 1813 ansøgte Joseph Brünning kompagnichef, overstløjtnant Ewald om friseddel til at indlade sig i ægteskab med Marianne afg. Schmidts enke. Han aflagde den befalede kopulationsed, hvorefter han blev dimitteret.

Denne ansøgning viser, at Brünning ikke har været gift før.

Herefter bestilles lysning i Tysk reformert Kirke og det befordrede bevis fra skiftekommissionen samt kopulationsattesten fremlægdes.

"Brudefolkene var 25. juli og begge foregående søndage proklameret i kirken, og torsdag den 8. august foretoges vielse af underofficer ved det 10. kompagni, Københavns Infanteri Regiment Joseph Brünning, aus Hessen, reformert og enkefru Marianne Schmidt, f. Gidelli, aus Bayern, katolich". (Fol. 251, nr. 4)

Hærens arkiv oplyser følgende om korporal Brünning:

"Beregning over de af Major v. Kirchner i Altona for General Hvervning i 1807:

Joseph Brünning

Profession: Linnedvæver

Alder: 24 år

Højde: 64 $\frac{1}{2}$ tommer (ca. 162 cm - lille-)

Religion: Lutheraner

Fædreland: Isenburg

Hvervet i juni 1807 på 8 år. Forplejet indtil den 29/6.

Håndpenge 44 Rd."

Brünnings fødested er ikke nærmere opgivet her, men af kirkebogen for vielsen fremgår det, at han er fra Hessen.

Hans udnævnelse til underkorporal fremgår ikke af papirerne, men det antages, at han ret hurtigt er avanceret.

Ved hans afsked fra hæren den 16/7 1815 står i listebogen opført, at han er afgået fra regimentet som udtjent efter 12 års tjeneste, dette kunne tyde på, at han tidligere i 4 år har gjort krigstjeneste i et andet land, da hans tjenestetid i den danske hær kun har omfattet 8 år. Der kan selvfølgelig også være tale om en fejlskrivning.

Han er kun nævnt i stambogen under 10. kompagni, ved hvilket regiment han først har været ansat vides ikke. Københavns Infanteri Regiment oprettedes først 9/3 1808, og fik sin tildeling af underofficerer fra samtlige infanteriregimenter på Sjælland. De fleste kom dog fra Marineregimentet, som indlemmedes i Københavns Infanteriregiment. Dette kunne tyde på, at han har haft samme tjenesteforhold som Heinrich Schmidt.

I en retssag, der omtales senere, nævnes han som korporal af 5. kompagni.

Den 9. august 1813 vågner korporal Brünning op til en helt ny tilværelse. Hvordan mon afskeden med den gamle har formet sig, ja, megen festivitas har der nok ikke været. Brylluppet i den meget puritanske kirke uden forlovere og fremmede vidner er hurtigt blevet overstået, og om en fælleskomsammen med venner har der sikkert ikke været tale, men brændevinsflasken har dog nok været i sving, den var menigmands bedste trøst og billigste følgesvend både til at dulme sorg og til at fejre glæde.

Donne morgen har han kone i ægtesengen og 4 foretagsomme unger om benene. Det uforpligtende ungkarleliv er slut. Det daglige brød, husleje og afdrag på boets gæld skal betales, Gemytterne skal komme overens.

Det er muligt, at familien fortsat har beboet kældervejligheden i Kronprinsessegaden 407, ellers står flyttedagen i oktober snart for døren.

Besværlighederne begynder snart at melde sig, og den 13. februar 1814 er situationen så desperat, at Marianne ser sig tvunget til at opsøge fattigvæsenet for hjælp.

Her skal jeg lige indføje en kort omtale af fattigforsorgen, som den er beskrevet i Politikens Danmarkshistorie:

"Fattighjælp havde før været henlagt til privat velgørenhed ved oprettelse af fonds og legater og dels ved at folk i almindelighed havde ladet er par skilling falde i hånden på en forarmet tigger. Navnlig havde den overbefolkede hovedstad en stor procentdel af ulykkelige, der var ude af stand til selv at forskafe sig midler til det mest nødtørftige. Tiggeriet var efterhånden blevet en stor plage, og da mere liberale tanker i de sidste halvt hundrede år havde vundet mere og mere indpas, vedtoges en lov af 1799 for hovedstaden og af 1803 for det øvrige land. Herunder skulle al fattighjælp henlægges under det offentlige og midlerne hertil hentes gennem skatter. Samtidig gjorde man tiggeriet strafbart, da der efter myndighedernes mening ikke skulle være nogen fornøden grund for sådant mere."

Disse virkelig gode og humanistiske lovbestemmelser, der var blevet til i den florisante periode, hvor der var højkonjunktur og stigende velfærd i landet, og hvor udenrigshandelen tjente store penge hjem, var det med eet slag umuligt at gennemføre.

Der var ingen skatter at hente og kun meget lille privat offervilje til stede, og myndighederne følte sig derfor forpligtet til at holde skatteydernes udgifter nede på et minimum.

Det skulle kun være den aller nødtørftigste hjælp man kunne opnå. Røde penge udbetaltes i så lille et omfang som muligt - en vis tildeling af naturalier kunne finde sted - hjælp til husleje kunne man nok yde.

Det var dog et fremskridt, men tiggeriet kom det ikke til livs og det florerede stadig i mange år fremover og er vel egentlig først helt hørt op efter 2. verdenskrig.

Det var dog et socialt og menneskevenligt fremskridt og disse nye tanker og ideer vakte stor begejstring hos en hel del velmenende mennesker. Ja, en velmenende begejstret fattigven, assessor Johan Hendrik Bärens udgav et tidsskrift for fattigvæsenet, der blev opkaldt efter fattigdommens gudinde og bar navnet "Penia". Heri bevidnede han sine kære fattige sin yderste højagtelse, ja - han gik endog så vidt, at han lod sig begrave mellem dem på Almindelig Hospitals Kirkegård.

Han slog til lyd i sit tidsskrift for en vidundersuppe, opkaldt efter dens opfinder en englænder, grev Rumford.

Denne suppes bedste egenskaber bestod i, at den var overordentlig billig, ca. 2 sk. kurant pr. liter (1 portion pro persona pr. dag) inklusive brændsel. Den skulle koge 5 - 6 timer for at opnå den rette konsistens, halvdelen af fluidummet bestod af et særdeles billigt råstof, nemlig vand tilsat kartofler, gryn, gammelt brød eller gamle skorper, gule ærter og en anelse flæsk, salt og øledike.

Det vakte en sådan begejstring, at den anvendtes rundt om i fængsler

og fattighuse, og vandt ved sin prisbillighed skatteborgernes store påskønnelse. De arme fattiges mening var der ingen der spurgte om.

I Københavns fattigvæsens hovedmandtalsprotokol 1799 - 1816 nr. 964 - 1900, Distrikt 6, er indført følgende:

"Navn: Mariane Carl Schmidt
Alder: 35 år, tilhører det katolske trossamfund.
Fødested: Kamm i Bayern.
Børn: 5 - Margrethe Theresie 12, Marie Cathrine 10, Johanne 8, Sophie Frederikke 4, Johanne Dorthe 10 uger.
Etat: Landetaten.
Bopæl: Kasernekomplekset i Kronprinsessegaden."

Understøttelsen har løbet fra 13. februar 1814 og har bestået i: Husleje 4 Rd., almisse 1 Rd. 72 sk. ugentlig.
Under anmærkninger: Middagsmad til de 4 ældste børn i Bredegadens Skole, fattigvæsenets drengeskole.

"Da det siden er oplyst, at hun er gift, inddrages almisse og husleje 14. maj 1814."

Så kort denne understøttelse end varer, må den dog have stivet familiens økonomi ret godt af.

Brünnings løn fra militæret androg godt 8 Rd. om ugen, dertil kom så ret til regimentsbrød 1 gang ugentlig.

Sammenlagt med understøttelsen har det ligefrem givet højvande i kassen. Men ak og ve, hvorlænge var Adam i Paradis ?

Familien Brünnings "vellevned" varer knap 3 måneder, nemlig til den 14. maj 1814, hvor det opdages, at hun uretmæssigt har fået understøttelse af det offentlige, da hun er gift. Herefter inddrages hjælpen. Om der er foretaget repressalier i den anledning melder protokollen intet om.

De rede penge Marianne fik udbetalt har fattigvæsenet nok ikke haft mulighed for at inddrive igen og den mad pigerne har fået er jo spist, men huslejen, der andrager 4 Rd. ugentlig, - den ordinære husleje plus afdrag på gammel gæld - den er nok gået tilbage til fattigkassen - for den blev nemlig ikke udbetalt til den trængende, men blev hensat på en konto, og den fattige fik så udleveret en seddel på beløbet. Denne seddel fik husværtten og kunne så med den til nærmeste flyttedag (halvårlig) få pengene udbetalt ved fremvisning af den kvitterede seddel.

Nu er spot føjet til skade for Marianne. Der er ingen tvivl om, at hun, enke efter en sergent, har følt det som en dyb skam og degradering at søge fattighjælp, hvorved hun bliver slået i hartkorn med de usleste usle.

Nøden har tvunget hende og måske også den begæggrund, at hun har syntes det var for hårdt for Brünnings at overtage forpligtelserne for Schmidts 4 børn.

Marianne har altså i ugen op til den 13. februar midt i vinterens kulde slået et sjal over skuldre og hoved og med 4 børn i kølvan-

det og et lille spædt barn i en bylt på armen indfundet sig hos fattigforstanderen.

Her fortæller hun sin tragiske historie, at hun er enke og at hun 7 måneder efter mandens død er nedkommet med den mindste pige, at hun nu efter fødslen er så svag og afkræftet, at hun ikke ser nogen udvej for at klare dagen og vejen for sig og sine. Hun har sikkert ikke klarlagt sin situation uden en vis dramatisk effekt, og det resulterer da også i en helt antagelig hjælp.

Det lille spæde barn - Johanne Dorthé - er født i december måned, og hun må altså ved mandens død have været ca. 1½ måned henne.

Dette indebærer også, at hun har været gravid i ca. 5. måned, da hun indgår ægteskab med Brünning. Han har altså yderligere påtaget sig forsørgerpligten for endnu et barn.

Har Schmidt været i stand til at sætte børn i verden så kort tid før sin død? Ja - man kender jo ikke dødsårsagen, eller har Brünning på det tidspunkt været så intim med Marianne, at det har resulteret i en graviditet, og det måske er årsagen til giftermålet, det kan ikke opklares, men lille Johanne Dorthé er ikke indført i Tysk ref. Kirkes bøger, hverken som døbt eller begravet. Dette fik mig til at fundere over, om der var årsager til at lade kende døbe fra en anden kirke, eller om Marianne eventuelt havde født hende på fødselsstiftelsen og hun var blevet døbt herfra, men det er ikke tilfældet.

Al undersøgelse resultatløs, hvilket får mig til at antage, at Marianne for yderligere at understrege sin desperate situation og give den relief, simpelthen har lånt en unge af en eller anden fattig kone, som hun så har givet et par skilling som tak for lånet.

Spørgsmålet om den lille Johanne Dorthés eksistens får stå hen i det uvisse. Har hun virkelig eksisteret, er hun i hvert fald død før april 1816, da hun ikke er opført på listen over katolske indbyggere. Her er de fire ældste piger opført plus lille 1-årige Marie Elisabeth.

Til fattigprotokollen har Marianne opgivet sin bopæl til kasernekomplekset, det område, hvor familien altid har boet, og i denne protokol har hun også opgivet sin fødeby som "Kamm i Bayern". Ganske vist havde jeg forud under Johanne Elizzas konfirmation fundet oplysning om, at datteren var født i denne by, men det indicerede jo ikke, at det også var moderens fødeby.

I 1815 er familien flyttet til Hjortelængen 157, antagelig har deres økonomiske situation tvunget dem til at flytte, og Mariannes bedrageriske adfærd og skandalen ved afsløringen har vel også været medvirkende.

Hjortelængen 157 (nuværende Klerkegade 2-4) ejedes af I. C. Nandrup (Ildstedsopg. 1812). Huset bestod af 12 lejligheder, 4 på hver etage til 2. sals højde. Alle lejligheder lige store, bestående af 1 værelse og køkken. 2 lejligheder til gaarden og 2 til gården på henholdsvis 3 x 6½ x 4 alen og 3 x 3 x 2 alen (køkken)

dog med den forskel, at køkkenerne i to af gårdlejlighederne på 2. sal kun måler 3 x 1½ alen, hvilket skulle give rum til loftstrappen.

Her var ikke megen plads at røre sig på, og nu består familien af 2 voksne og 5 børn.

I april måned 1814 bliver Marianne gravid, og den 21. januar 1815 kl. 7 om aftenen nedkommer hun med en lille pige.

Søndag den 5. marts bliver hun døbt i Tysk ref. Kirke og kommer til at hedde Marianne Elisabeth Brünning.

Faddere: Jomfru Johanne Dorothea Fühler - Carl Corbak og Joseph Nylander.

Småt med penge, småt med plads og et lille nyt barn, som måske forstyrrer nattesøvnen. - Hun lider af feberkrampe - alt sammen noget der kan give tyndslidte nerver.

Huset er indrettet med en hovedtrappe midt for og med direkte indgang herfra til værelserne fra trapperummet. De sanitære forhold: retirader i gården, måske en vandpost, ellers måtte vand hentes fra nærmeste bypost, affaldsvand til åben rendesten i gaden. Der har ikke været overladt meget til privatlivets fred i en så tæt sammenpakket beboelse.

Brünnings har ikke boet ret længe i Hjorteløngen 157, før der opstår gnidninger med familien ved siden af, og det er i første omgang børnene, der er nabokonen en kilde til irritation.

Pinselørdag 1815 har familierne travlt med at beskikke deres hjem til de forestående helligdage, madammen ved siden af har storvask, og Marianne gør rent. Hun sender den ældste pige op på loftet for at banke sengeklæder, netop som den anden har hængt sit vasketøj til tørre heroppe.

Dette bringer gemytterne til at koge over, og det ender i et regulært slagsmål mellem de to familier med det resultat, at naboen kattuntrykker og livjæger Peter Bigum på sin kones foranledning får Brünning arresteret og ført til hovedvagten, der den gang lå på Kongens Nytorv.

Marianne og børnene er selvfølgelig dybt chokerede over denne forsmædelse, som kommer fuldstændig bag på dem, det bliver en trist pinse og Brünning må pænt blive i kachotten helligdagene over.

Tirsdag den 16. maj benytter Brünning sig af sin ret som militærperson, idet han indanker sin sag for en krigsret og indgiver klage over Bigum for uretmæssig arrestation og tabt arbejdsindtjening.

Klammerisagen.

Sagen fylder godt 16 sider i justitsprotokollen og med megen møje og besvær er det lykkedes at få stablet en nogenlunde nøjagtig oversættelse på benene, da skriften er så godt som ulæselig. Jeg gengiver så godt som hele referatet, da der hen ad vejen kommer små op-

lysninger, der er lettere at få med i referatets sammenhæng, dog har jeg udeladt en del gentagelser. Derudover konkluderer og kommenterer jeg referatet på de følgende sider, hvilket måske nok kan virke som dobbelt konfekt, men det har været umuligt for mig at skrive det på anden måde uden at miste noget under vejs, men da det jo ikke er tvungen læsning, står det enhver frit for at springe i teksten.

Den 16. maj dags eftermiddag kl. 4½ nedsattes efter regimentsbefaling under forsæde af kaptain v. Kirschner, krigsforhør for at undersøge de nærmere omstændigheder ved underofficer Brünnings arrestation med videre en fra Brünning indgiven klage, som blev fremlagt.

Efter tilsigelse fra politiet mødte livjæger Peter Bigum, kattuntrykker, boende Hjorteløngen 157.

Bigum indleverer også en klage, hvori hans hustru, født Stahl, forklarer følgende:

For omtrent $\frac{1}{2}$ år siden har hun til Brünnings hustru beklaget sig over, at Brünnings børn udskældte hende, hvilket ofte var tilfældet, uagtet aldrig fortil, i den tid hun har boet i samme hus som Brünnings, at have givet nogen anledning fra sin side. Hertil svarer "hun" - Brünnings hustru: "Kanaille, vil du bryde dig om mine børn", hvorpå hun giver madam Bigum en ørefigen. Dette blev overværet af hendes mand, men ingen af dem havde gjort noget videre ved sagen.

Nogen tid efter, da madam Bigum en morgen havde været tidligt oppe, havde Brünnings hustru ladet en hende tilhørende baille stå på gangen, på hvilken madam Bigum slog sig. Hun udskældte Brünnings hustru og beskyldte hende for at have henstillet den omforklarede baille, hvilket hun nægtede. Sagen afgjordes med forlig.

Den i klagen anmeldte sag afvigte løverdags eftermiddag da madam Bigum havde "vadsk til tørries" ophængt på loftet, hvor Brünnings hustru havde henlagt sengeklæder, som Brünnings ældste datter udbankede, og vedblev med meget længe, og herved besmudsede madam Bigums vadsk, anmodede Madammen Brünnings datter om at ophøre med bemeldte udbankning. Brünnings kone kom straks til og ville slå madam Bigum, men blev forhindret heri af en oboist Andersen, som er ved musikkompagniet ved Holmen, herved fik oboisten en rift i ansigtet, og da Brünning på hustruens kalden kom til, slog han Peter Bigum over armen, hvorefter der endnu sås mærker, derefter fik Bigum et slag over ansigtet, hvorefter ligeledes såes knuder over Bigums næse.

Bigum og hans kone blev nu gjort bekendt med Brünnings klage, men benægtede indholdet i et og alt, men tillagde dog, at Bigum rigtig nok havde haft et kosteskift, hvilket han havde brugt som forsvarsmiddel, men først efter Brünnings overfald med stokken.

Wilhelmine Bigum erklærede, at hun, da hun frygtede for endnu voldsommere overfald, hentede sin fars - skrædermester Stahls, boende Vitfelsstræde nr. 312, tilhørende borgerskabsbrev, hvilket hendes mand betjente sig af for at få Brünning hæftet.

På given foranledning forklarede begge de tilkaldte, at ingen af de øvrige husfolk betjente sig af loftet til rengøring af sengeklæder, hvilket sker i gården.

Yderligere erklærede Bigums hustru, at husarofficeren fra hovedvagten, som arresterede Brünning, så, at hun - Brünnings kone - truede med at slå Wilhelmine Bigum ihjeld og ville angribe hende igen.

Nu bliver Brünning fremført i retten - "løs og fri for bånd" - men som arrestant.

.....
Corporal af 5. compagni Just Brünning, født i Isenburg, 35 år gammel, har aldrig tilforn været for protokollen i sit 7 år og 10 måneders tjenestetid. Corporalen har ej heller ved compagniet været straffet arbitrært (dvs. været for en krigsret). Han har heller ikke været opført i de almindelige retsprotokoller for dagligdags forseelser.

Ad faktum:

Han vedgår, at hans hustru for omtrent $\frac{1}{2}$ år siden har slået Bigums hustru i den anledning, at hun havde beskyldt barnet for at være rødhåret og skældt hende ud, men "ikke et af mine børn bebrejdes og så sige", da Bigums kone selv er rødhåret.

I henseende til klammeriet afvigte løverdag forklarede han, at han blev tilkaldt af sin kone, som blev holdt fast af oberst Andersen, men da Bigum og hans kone gik til angreb på ham, greb han den stok, der lå på gulvet, og som datteren havde brugt til udbankningen. Bigum havde givet ham et slag i tindingen, hvorefter han fremviste mærker.

I Henseende til bataillen blev denne sag med forlig afgjort.

Den 19/5 fortsætter retsmødet og hertil er indkaldt husets beboere som vidner og nu gælder det den klage Brünning har indgivet om uretmæssig arrestation.

(Forkortet referat):

Marianne Brünning forklarede overensstemmende med sin mand, men tilføjede, at Bigums hustru bestandig og ved enhver lejlighed har tilladt sig utilbørlige udtryk over for hende, og "vanligt kaldt hende "Kieltring - Lem og Soldaterkram"." Hvilket hun kan bekræfte ved vidner. Med hensyn til udbankningen, erklærer hun, at det var sædvanen, at loftet blev anvendt i så henseende og benægtede iøvrigt at have truet Bigums kone.

Fremstod Susanne Mikkelsen i ægteskab med skomager Mikkelsen, som under eeds tilbud forklarede, at i løverdags eftermiddag, da hun var inde hos Bigums, sagde hans kone høit, at hun måtte påsige, at Brünnings datter, som var på loftet, intet stjal af hendes der ophængte vadsketøj, samt udskældte Brünnings for "Luse- og Kieltringkram" uden nogen fra Brünnings, hans kones eller børns side givne anledning. Endvidere erklærede hun, at Bigums kone sædvanligt tillod sig ovenanførte udtryk mod Brünnings små børn. Bigums hustru mentes at ville slå. Yderligere tilføjede hun, at Bigums kone udskældte Brünnings datter på loftet.

Skomager Mikkelsen forklarer i overensstemmelse med sin hustru, og tilføjer, at Bigum bevåbnet med en stok og hans kone med en ildrager slog løs på Brünning, som i nødverge greb stokken fra gulvet.

Johan Chr. Ganzenmüller, 17 år og konfirmeret, afgiver overensstemmende forklaring og tilføjer, at det kun var en tynd hasselstok Brünning betjente sig af.

Bigum og hustru bliver fremkaldt men benægter i eet og alt vidnernes forklaring. De begærer afhørt følgende vidner: Oboist Chr. Andersen, boende hos løjtnant Falbe, Hasze Meier, portner ved Københavns arresthus og hans kone, Hjorteløngen 157, samt underofficeren af Prins Christian Frederiks reg., som arresterede Brünning, samt Kudsk Hansens kone Louise.

De havde dog intet mod arrestantens løsladelse.

Brünning forlangte erstatning for arrestationen og arbejdsforsømmelse.

Ganzenmüller afgav frasagn som vidne på Brünnings gode opførsel.

Bigum nægtede af indgå forlig.

Efter dette retsmøde løslodes arrestanten og forhøret blev udsat.

Den 19. maj 1815 fortsætter forhøret forelæst af Kaptain v. Holst.

Kontinuerende (fortløbende) bevis i sagen livjæger Bigum / corporal Brünning ved løjtnant v. Møller af hans højhed Prins Chr. Fr. Reg.

Blev fremstillet: Corporal af 2. comp. Ole Berg - 38 år gammel, som afvigte løverdag eftermiddag til søndag havde vagt på Hovedvagten. Løverdag eftermiddag blev corporalen hentet til huset nr. 157 i Hjorteløngen for at arrestere corporal Brünning.

Corporalen antraf Brünning på værelset fuldtud vanligt med sit arbejde. Da corporalen adspurgte Bigums kone, hvem det var han skulle arrestere, påviste hun Brünning, som straks uden mindste vægring og uden at tillade sig noget fornærmeligt udtryk mod Bigum eller kone, medfulgte til vagten. Ej heller har Brünnings kone i corporalens overvær brugt utilbørlige udtalelser mod Bigums kone m.m. Corporalen kan erindre, at Brünnings kone har sagt til Bigums kone: "Din Quin skulle arresteres med."

Denne forklaring blev indgået protokollen. Rigtigt tilført og tillagt for samme, at da de sammen med Brünning gik ned ad trappen og Bigums kone fulgte bag efter, tog Brünnings kone fat i Bigums kones kappe, som blev itureven.

Da intet videre var at tilføje dimitteredes vidnet.

Herefter fremstår følgende vidner, som ikke kan tilføje sagen noget nyt og ikke har overværet selve kamphandlingen:

Henriette, enke efter musikanten Kryger, 37 år gammel.
Anne Christine Hansen, kudsk Nicolaj Hansens hustru,
Ane Elisabeth Gravesen, enke efter arbejdsmand Gravesen, 68 år gammel.
Lene Lund, pensionist Lunds kone.

Fremtød trompeter ved Søe Etaten Christian Andersen, 20 år gammel:
Vidnets hukommelse er i de forløbne dage åbenbart blevet kendeligt svækket, nok har han lagt sig imellem; da Brünnings kone ville slå madam Bigum, men hvem der slog først erindrer han ikke. Slagsmålet

mellem Brünning og Bigum overværede han, men har ikke hørt Brünning true med hævn.

Han dimitteredes.

Jørgen Ganzenmüller ønsker ikke at blive indblandet i uenighederne.

Vidneforklaringerne blev nu oplæst for Ole Henrik Mikkelsen og kone samt Johan Chr. Ludvig Ganzenmüller.

Det anmærkes og godkendes, at corporalens arrestation i tirsdags er relaxeret og mødende dimitteret.

Den 30. maj 1815 dags formiddag kl. 9 optages sagen til doms.

.....

Undersøgelserne har vist, at der fra Brünnings side ikke har været foretaget handlinger som strider mod gældende retspraksis.

"Idet det under skomager, corporal Brünnings eget udsagn, og de under sagen afhørte vidner er tilstrækkeligt godtgjort, at han med stokslagen Bigum, men da det med skomager Mikkelsens og Ludvig Ganzenmüllers vidneudsagn er godtgjort, at han uden at være særlig voldsom, at være overfaldet af Bigum, det med Oboist Andersen og Henriette, Krygers enkes udsagn ikke er tilstrækkeligt godtgjort, at Brünning virkelig slog, eller at Bigum blev slagen, hvorfor han som følge fri for tiltale vil blive at frifinde og til at få godtgørelse af Bigum.

Thi kendes for ret:

"Corporal Just Brünning bør for tiltale i denne sag fri at være, og der gives ham ret til tiltale mod livjæger Peter Bigum for den på hans person efectuerede arrest. Således dømt af en eedsvoren krigsret den 30. maj 1815 og dommen publiceret."

Som sag betragtet, må denne sag vel henregnes til gemene husspektakler - men den giver i sin helhed ganske væsentlige oplysninger om de menneskelige forhold familien har levet under i Hjorteløngen. Den er blandt andet med til at befolke huset, og sammenholdt med ildsteds skatteopg. i 1812, 3 år tidligere er det muligt med ret stor sikkerhed at fordele beboerne på etagerne.

Trapperummet er som før nævnt anbragt midt i huset og lejlighederne opdelt i to og to henholdsvis til højre og venstre med en mod gaden og en mod gården.

Farvefabriquer Jørgen Ganzenmüller og hans søn disponerer over underste etage på nær 1 lejlighed til gården, der antagelig beboes af portner ved arresthuset Hasze Meyer, samt førstesalen på nær 1 lejlighed til gaden, der beboes af kudsk Nicolaj Hansen og hans kone Lene. I 1812 boede denne familie på 2. sal til gaden. Ganzenmüller og denne familie er de eneste, der har boet i huset siden 1812, på de to enker nær, som godt kan have logeret hos Ganzenmüller som tyende, - henholdsvis som husholderske og tjenestepige. Jeg tipper Ganzenmüller til at være enkemand, da der ikke figurerer nogen madam i sagen, i så

fald skulle det være mærkeligt, om hun som kvindelig beboer havde kunnet holde sig fuldstændig neutral og udenfor, da alle de øvrige kvinder har været involveret som vidner i sagen.

Hvilken etage, der er anvendt til beboelse og hvilken til farvefabrikation, fremgår ikke, men da det i almindelighed ansås for finest at bebo en stuelejlighed, så lad os antage, at det har været tilfældet. I så fald har Johan Ludvig, under udførelse af sit arbejde på førstesalen, været begivenhederne så nær "bemeldte løverdag", at han har kunnet afgive et udmærket vidneudsagn.

Farvefabrikanten har været til stede i retten som værge for sin søn, der som 17-årig ikke er myndig, og han ønsker forståeligt nok ikke at blive indblandet i skærmydslerne.

For 2. salens vedkommende vil jeg mene, at Brünning og Mikkelsen bebor de to lejligheder til gården og Bigum og pensionist Lund de to lejligheder til gaden således, at når Bigums skal passere gangen for at nå hen til trappen, passerer de loftstrappen, som adskiller de to lejligheder til gården, foran hvilken den famøse "baille", som madam Bigum slår sig på, må være henstillet.

Ser man på beboernes placering på den sociale rangstige, er det kun Ganzenmüller der kommer op i de højere luftlag som fabriquer, medens de øvrige rangerer så nogenlunde lige efter håndtering og indtjening, men derfor kan der godt være nogen der personlig føler sig mere lige end andre, og til dem hører så afgjort Wilhelmine Bigum. Hun - gift med en livjæger - kattuntrykker - og datter af en skræddermester, skal tvinges til at bo dør om dør med Brünnings. Kompetencestridighederne mellem de borgerlige korps og de hvervede soldater er ikke slut, jævnfør stridighederne i Nyboder i 1807, -- de blev vel nærmest betragtet som vor tids fremmedarbejdere.

Afsløringen af Mariannes bedrageri overfor fattigvæsenet, hvor hun uretmæssigt tiltusker sig hjælp, kommer hende sikkert dyrt at stå. Bod har hun vel ikke kunne idømmes, da man ikke kan plukke hår af en skaldet, og hun har muligvis påberåbt sig sin gode tro, som så er blevet taget for gode varer. - Enke med fire (fem) børn - den lille Johanne Dorte svæver stadig i det uvisse, det er jo rigtig nok. At hun så ikke har omtalt sit giftermål, ja, heri ligger forbrydelsen jo, men dels har hun ingen udvej set, og dels har hun vel som før nævnt ment, at det var en uforholdsmæssig stor byrde at lægge på den arme Brünnings skuldre med både forsørgerpligt og afbetaling på forgængerens begravelse.

Jeg er overbevist om, at det giftermål er arrangeret af hans kammerater og foresatte i hæren. Dels får Marianne en forsørger og dels skaffer de ham et hjem og en kone, så han har et hjem, når han har udtjent.

Men rygtet er sikkert hurtigt løbet kvarteret rundt; der er ikke langt fra kasernekomplekset til Hjorteløngen. Madam Bigum har sikkert hurtigt vejret skandalen. Marianne må have følt det som at løbe spidsrod, når hun viste sig uden for huset, og børnene er sikkert heller ikke gået ram forbi. De, der ligger i støvet tramper alle på, og hvorfor skulle gadens unger adskille sig nævneværdigt fra gadeunger til hver en tid.

Ildstedsopgørelse 1812 (Beboere 1815 indsat)

Sant Anne Vester

Nr. 157, Kronprinsessegade, tilhører I. C. Nandrup.

Etager	Værelser Aflukker	Største Høide Alen	Største Længde Alen	Største Bredde Alen	Cubik Indhold Alen	Skattens Beløb Sec. D. Sk.	Anmærkninger
Stue	1 Vær.til Gaden						
Etage t.Høire	<u>2 Fag</u> Kiøken	3	6 $\frac{1}{2}$	4	78	35 S 2 18	Farvefabriquer Ganzenmüller
Dito t.Venstre	1 Vær.til Gaden <u>3 Fag</u>	3	6	6 $\frac{1}{2}$	117	43 2 66	
	1 Dito t.Gaarden	3	6	4	72	34 3 12	Antagelig
	<u>2 Fag</u> Kiøken	3	3	2	18		H.Meier,Port- ner v.Arresth.
Dito til Høire	1 Vær.til Gaarden <u>2 Fag</u> Kiøken	3	6 $\frac{1}{2}$	4 $\frac{1}{2}$	68	37 2 30	Ganzenmüller
Første Sals Etage	1 Vær.til Gaarden <u>2 Fag</u> Kiøken	3	6 $\frac{1}{2}$	4	78	35 2 18	Dito
	1 Vær.til Gaden <u>2 Fag</u> Kiøken	3	6 $\frac{1}{2}$	4	78	35 2 18	Dito
	1 Vær.til Gaden <u>2 Fag</u>	3	6 $\frac{1}{2}$	4	78	35 2 18	Dito
	1 Vær.til Gaden <u>2 Fag</u>	3	6 $\frac{1}{2}$	4	78	35 2 18	Kudsk Nicolaj Hansen
Anden Sals Etage	1 Vær.til Gaden <u>2 Fag</u> Kiøken	3	6 $\frac{1}{2}$	4	78	35 2 18	Bigum
	1 Vær.til Gaden <u>2 Fag</u> Kiøken	3	6 $\frac{1}{2}$	4	78	35 2 18	Pensionist Lund
	1 Vær.til Gaarden <u>2 Fag</u> Kiøken	3	6 $\frac{1}{2}$	4	78	35 2 18	Brüning
	1 Vær.til Gaarden Kiøken	3	2	1 $\frac{1}{2}$	9	35 2 18	
	1 Vær.til Gaarden Kiøken	3	6 $\frac{1}{2}$	4	78	35 2 18	Mikkelsen
		3	2	1 $\frac{1}{2}$	9		

Madam Bigums honette ambitioner har åbenbart taget så megen skade ved det "tarvelige" naboskab, at hun ikke lader nogen lejlighed gå fra sig til at lade galden flyde.

Marianne værger sine unger med næb og klør, og madam Bigums utilslørede hentydninger hensætter hende i sådant raseri at hun klapper hende alvorligt af.

Man har indtryk af, at de to mænd har holdt sig lidt i baggrunden i håb om, at madammerne ordnede deres mellemværende selv, men på direkte opfordringer har de altså ikke kunnet undslå sig.

Men kronen på værket er alligevel til sidst, da Brünning som arrestant bliver ført ned ad trappen og madam Bigum i triumf vil runde optøget af, så er der vel ikke noget at sige til, at Mariannes sydlandske temperament render af med hende, så hun flåer kappen af hendes hoved og hvæser efter hende.

Det skal lige bemærkes, at Brünning i retsforhandlingerne kaldes Just til fornavn til trods for, at han i stambogen er opført under Joseph. Jeg går ud fra, det har været hans kaldenavn i hæren, ligeledes står det anført, at han er skomager. En meget almindelig bibeskæftigelse til supplerings af indtægterne.

Hvordan familierne er kommet overens oven på disse sindsoprivende begivenheder, kan man ikke læse nogen steder, men husspektakler i så belastede boligmiljøer hører jo også nu om stunder til dagens orden, det kan måske være en af forklaringerne på københavnernes flyttedille. Jeg har bemærket, at det er inden for en ganske snæver radius man rokerer og som regel inden for det samme bykvarter.

Denne lejlighed er vel nok den ringeste familien til dato har beboet. Et værelse og en smal tarm til køkken med en åben skorsten, hvor der kun er plads til en "retterbænk", et par hylder, en tallerkenrække og lidt køkkengrej - lerkar og gryde, 1 pande og 1 kedel, en trefod til ildstedet, men sikkert tilstrækkeligt til at tilberede de yderst spartanske måltider, der har kunnet blive råd til. Grød, suppe kogt på kål, kartofler var ved at blive almindelige, roer, alt efter årstiden, lidt flæskesul ind imellem, måske indmad, som var typisk fattigmandskost, fisk og brød. Der var ingen bagemuligheder i de små lejligheder, så brødet har man måttet hente hos bageren, mælk fra et af de mange koholderier rundt om i byen har sikkert ikke været hverdagskost. Her har regimentsbrødet været et vigtigt supplement til kosten.

Den civile tilværelse.

Den 16. juli 1815 udgår Brünning af tjenesten som aftjent efter 12 års tjeneste og skal nu på anden måde tjene til familiens underhold.

Han går åbenbart ret hurtigt ind i sit gamle erhverv som linnedvæversvend og har som sådan en indtjening, der måske nok ligger lidt i underkanten af corporalslønnen.

Efter Schmidts død har familien været tynget af store bekymringer dertil kommer, at den lille Marianne Elisabeth ikke er rask, og hun dør kun 1 3/4 år gammel.

Den 4. oktober 1816 bliver hun begravet fra Tysk ref. Kirke. Det er selvfølgelig en stor sorg for alle forældre at miste et lille barn, og på dette tidspunkt er Marianne yderligere belastet af et nyt svangerskab, og jeg ved ikke - måske kan det lille nye barn være en trøst for hende.

Tirsdag den 26. maj 1817, kl. 3 eftermiddag bliver lille Anne Christine født og søndag den 3. august kl. 3 eftermiddag døbes hun i Tysk ref. Kirke.

Forældrene: Linnedvæversvend Joseph Brüning (reformert) og Marianne Gidelli (katolsk).

Faddere: Moderen, Madam Herman og frau Schneider, Jacob Corback.

Det er Anne Christine Brüning, der fører vor slægt videre.

Ved Anne Christines dåb hæfter jeg mig især ved, at moderen er indskrevet som første fadder, hun har åbenbart selv båret barnet. Det var ikke almindeligt, som oftest var moderen slet ikke med i kirken, da hun ansås for uren de første 6 uger efter en fødsel og først herefter kunne indlades i kirken. Her er der gået godt to måneder, så dette skulle være overstået, men grunden kan have været Brünnings helbredstilstand, han er indlagt på Almindelig Hospital stue T. fra 17/7 til 29/7 1817, så han har nok ikke været så rask, at han har kunnet komme med i kirken.

Med hensyn til de øvrige faddere bemærker jeg forskellen i benævnelsen af de kvindelige faddere. "Madam" Hermansen og "Frau" Schneider, det angiver en standsforskel mellem de to, medmindre det er jordmoderen, men hun fungerede mange gange som fadder ved hjemmedåb, og barnet er jo et par måneder gammel, men det kan selvfølgelig være en bekendt, som har bistået ved fødselen.

Af mandlige faddere er det her Jacob Corbak, hvor det to år tidligere ved lille Marianne Elisabeths dåb var Carl Corbak - åbenbart gode bekendte.

Brünnings sygdomsperiode findes indført i Almindelig Hospitals patientprotokol 1817-23. Stadsark. Han er indlagt som betalende patient, 39 år gammel. Betalingen er højst sandsynlig blevet erlagt af Linnedvæversvendenes Tidepengekasse - sygepenge - men notater herom findes ikke i arkivet for dette tidsrum. Det er heller ikke oplyst, hvad han har været indlagt for, men man kom ikke på hospitalet den gang, uden at man var ganske alvorlig syg og enten skulle have foretaget et operativt indgreb eller man led af en smitsom sygdom, eller under ingen omstændigheder kunne blive passet i hjemmet. Det var kun for folk med stærke nerver og en god konstitution.

Sygdom, barnefødsel og dåb - alt sammen noget, der tærer på økonomien. Den sygehjælp han måske har kunnet få fra lauget, strakte ikke langt, men har de betalt hans hospitalsophold, som omfattede "Cour og Docter", var det dog bedre end intet.

Nu går der halvandet år, hvor jeg ikke har nogen føling med familien, men Brünning er i hvert fald kommet så meget til hæfterne, at der er et lille nyt barn i vente.

Lørdag den 19. april 1819 kl. 11½ formiddag bliver hun døbt i Tysk ref. Kirke og får navnet Anne Philippine.

Faddere: Forældrene: Linnedvæversvend Joseph Brünning (reformert) og Marianne Gidellei (katolsk).

Ingen fremmede faddere. Det har været en meget enkelt ceremoni. Den økonomiske situation har åbenbart ikke kunnet bære nogen ekstra belastning af nogen art, så de har foretrukket selv at bære deres barn til dåben.

Et par måneder senere bliver familiens vanskeligheder katastrofale, måske på grund af arbejdsløshed, måske på grund af sygdom - der er ingen hospitalsindlæggelser for perioden, men man kan jo også være syg hjemme.

Just Brünning står i hvert fald indskrevet i fattigvæsenets hovedmandtalsprotokol 1815 - 17 (S.A.) til almisse fra søndag den 25. april 1819.

Han opgiver her sin alder til 39 år, profession linnedvæver, fødested Isenburg, hans ophold i byen til 11 år (altså ankommet til København 1808) og bopælen til Sølvgade 409.

Hans kone Marianne er 40 år og

hjemmeværende børn:

Johanne Clara 14 år (må være Marie Clara Johanne),

Sophie Frederikke 9 år,

Ane Cathrine 2 år og

Ane Philipine 3 uger

(unøjagtige navne og aldersopgivelser er såre almindelige)

Der bliver tilstået ham 2 brød og 8 Rd. pr. uge i almisse, heri indbefattet husleje.

Retten til at oppebære fattighjælp var afhængig af, om man havde opholdt sig 3 år inden for hovedstadens område. Havde man det, havde man erhvervet forsørgelsesret som indebar, at man, hvis man blev trængende, kunne gøre krav på nødtørftig underholdning, d.v.s. føde, klæder, husly og varme, således at man kunne opretholde "Liv og Helsen".

Var man arbejdsfør, var det fattigvæsenets pligt at anvise egnet arbejde og i tilfælde af sygdom sørge for fornøden lægehjælp og medicin. Denne hjælp omfattede ikke alene de medlemmer, der var indskrevne som fattiglemmer i de forskellige institutioner, men også personer som på grund af sygdom var ude af stand til at erhverve det fornødne til sig og sin familie. Herudover havde fattigvæsenet pligt til at drage omsorg for at yde skolehjælp til forældre, der ikke havde råd til at holde deres børn i skole.

Man kunne altså enten optages på en af fattigvæsenets mange stiftelser eller for en vis periode modtage fattighjælp i sit hjem.

Den 10. august s.å. er situationen åbenbart blevet normaliseret, for da bliver Brünning udmeldt af protokollen efter begæring.

På dette tidspunkt er de to ældste piger sikkert kommet hjemmefra. Margrethe Theresia findes ikke konfirmeret i Tysk ref. Kirkes bøger,

så hun er åbenbart før konfirmationen kommet ud at tjene og er så konfirmeret fra herskabets kirke.

Maria Catharina Dorothea er også kommet hjemmefra, hun bliver konfirmeret som 16-årig den 1/7 1819 fra Tysk ref. Kirke og er så derefter kommet ud at tjene.

Endvidere fremgår det, at Brønnings nu er flyttet tilbage til Sølvgade i nr. 409 - huset ved siden af 411, hvor de boede ved folketællingen 1801. Tiden i Hjortelængen har øjensynlig kun været en afstikker.

Huset her hører til bebyggelsen ved Rosenborg Have. Det er omtalt af Torben Ejlertsen i Historiske Meddelelser fra København 1976.

I korte træk: Det er bygget omkring 1801 af murermester M. P. Petermand og i modsætning til den øvrige bebyggelse her, - som var betydelig bedre end gennemsnittet af boliger for København, og den tilstødende Kronprinsessegade endda fortrinsvis for de bedre stillede, - bliver denne bebyggelse betegnet som en lejekaserne.

Bebyggelsen bestod af et forhus 9 fag langt og 4 etager højt samt et fritliggende baghus parallelt med dette. Inddelingen af lejlighederne på etagerne og adgangen til disse direkte fra trapperummet uden forstue, svarede til huset i Hjortelængen, kun med den forskel, at man her har 4 alen til loftet og lejlighederne for største delen består af 2 værelser plus køkken, 1 stue på 2 fag og 1 stue på 1 fag, køkkenet med åben skorsten, i det store værelse en bilæggerovn, på loftet brænderum og tørreloft. I gården 3-radet lokum og vandpost, på trappegangen trævaske til fælles benyttelse.

Huslejen faldt proportionelt opefter. Før krigen og inflationen fra mellem 40 Rd. til 24 Rd. årlig, men den er sikkert steget betydelig indtil 1819. hvor Brønning får 8 Rd. i ugentlig understøttelse bl.a. til husleje.

Det var væsentlig bedre boligforhold end i Hjortelængen.

Næste milepæl er Maria Klara Johannes konfirmation den 31/3 1822 i Tysk ref. Kirke, ca. 16½ år gammel og vel sagtens ude som tjenestepige hos folk, der har tilknytning til kirken.

Brønnings helbred er ikke godt. Han er på nuværende tidspunkt betegnet som tøjmager, det vil sige, at hvor linnedvæveren beskæftiger sig med finere lærreder og lin, arbejder tøjmageren med grovere hørgarner og hamp til kannevas og sejl.

Han findes nu i Tøjmagersvendenes Laugsprotokol af 1819 (S.A.) igen i anledning af udbetalte tidepenge.

Tidepengene er udbetalt til Almindelig Hospital efter regning.

I kancelliets resolution af 19/10 1815 - betaling for patienter i kur og pleje i overensstemmelse med Frederiks Hospital er pri-

serne:

For fællesstue: Ordinær pleje	7 Rd. 63 Sk.
Bedre pleje	10 " 90 "
Enkelte værelser: Ordinær pleje	9 Rd. 39 Sk.
Bedre pleje	12 " 66 "

1820 var der en belægning på hospitalet af 395 sygesenge + 22 senge til gangkonerne.

Der er enkelte divergenser med hensyn til tidspunkter mellem Hospitalets protokol og Tøjmagervendenes Laugsprotokol, men ellers stemmer de så nogenlunde overens, så jeg nøjes med at referere laugsprotokollen.

Regning til Oldgesel Buchard fra Alm. Hosp. for tidepenge til 23 svende af 13. oktober 1822.

Her er betalt for Brünning i sygepenge Doctor og Cour 5 Rd. 11 Sk. (iflg. hospitalet indlagt 15/10 - 29/10)

Ialt er der for svende indlagt på hospitalet betalt 126 Rd. 4 Mark 10 Sk.

Protokol 1823 nr. 84.

Regning fra hospitalet af 31. december 1822.

Tidepenge for Just Brünning i 2 uger og 1 dag - 8 Rd. 5 Mark og 9 Sk. indlagt 28/10 - 18/11.

Regning af 30. juni:

Tidepenge for Just Brünning i 3 uger og 1 dag - 13 Rd. 9 Sk. indlagt fra 6/5 - 27/5.

13. juli er der yderligere en regning til Oldgesellen for Tidepenge, Cour og Doctor på 3 Rd. 2 Sk., men her findes han ikke i hospitalets protokol, så det er muligt, at han ikke har været indlagt.

Protokol 1824.

Regning af 18. januar - (åbenbart betalingsdagen december regningen for Gesellerne - Handschue, F. Clausen, J. Bryning, W. Burch, F. Nexø, C. W. Ulrich, O. M. Hundbye og F. Nexø ialt 178 Rd. 3 Mark og 11 Sk.

Det fremgår altså af ovenstående, at Brünning også har været indlagt i december måned, men tidspunktet og varigheden er ikke specificeret.

Han findes ikke i hospitalsprotokollen, så han har nok ikke været indlagt, men er gået til behandling.

I hospitalsprotokollen er Brünnings alder opgivet forskelligt, så at hans fødselsår kommer til at svinge fra 1788 til 1783.

Der har åbenbart været ret stor sygelighed mellem svendene og navnlig i årets mørkeste måneder, men det har sikkert også nok været hårdt arbejde at bakse med så groft tøj, mekaniseringen var ikke så vidt fremskreden på det tidspunkt, så jeg tvivler på, at den er trængt ind i alle virksomheder, selvom væveindustrien for en stor del var samlet i store væverier.

Arbejdstiden var lang og fritiden sparsom, arbejdsforholdene efter vore krav ufattelig dårlige, uopvarmede rum med træk og fugt. Arbejderbeskyttelse var der ikke noget der hed, selvom laugsskråen havde visse regler, der skulle overholdes både af mestre og svende.

Midt i denne svære sygdomsperiode den 25/7 1823 bliver Sofie Frederikke konfirmeret i Tysk ref. Kirke. Hun er nu 14 år og altså moden til at komme hjemmefra.

Det har været en bekymmerlig tid for familien med så lange perioder af sygdom og rekonvalescens, for nok er Brünning udskrevet fra hospitalet som restitueret, men det er jo ikke ensbetydende med, at han har været i stand til at genoptage sit arbejde lige med det samme.

Der findes ingen bevarede sygejournaler fra Almindelig Hospital, så det har ikke været muligt at få oplyst, hvad han har fejlet - det kan være en organisk sygdom, det kan være en smitsom sygdom som tuberkulose, eller tyfus - måske eftervirkningerne af disse - eller alderen og det slidsomme liv han har haft både i hæren og i sit civile liv. Det kan være underernæring, et langvarigt spiritusforbrug, manglende hygiejne - det gamle ord om, at "renlighed er en god ting", sagde kældingen, hun vendte sin særk nytårsaften", har sikkert ikke været helt ved siden af. Hvordan skulle folk også få lejlighed til regelmæssig vask og renlighed med de trange og uhygiejniske boligforhold, og hvor skulle de få penge fra til skiftetøj. Ser man i skifterne, er det meget få beklædningsstykker der almindeligvis nævnes. Når hver dråbe vand skal hentes ved en post og tøjet vaskes i gården, begrænser det yderlig mulighederne for personlig hygiejne, så den har vel ikke strakt sig meget længere end til lidt kattevaske i ny og næ, og så ved højtidelige lejligheder en lidt grundigere renselsesproces.

Stanken fra beklumrede værelser, overfyldte retirader og alt muligt affald og spildevand i rendestene har ikke været noget for de sarte næser.

Med hensyn til personlig badning havde vi en gang først i 1930'erne besøg af et gammelt ægtepar, og konen fortalte frejdigt, at hun så godt som aldrig vaskede sig på kroppen. Jeg stirrede med rædsel på hende, men hun forklarede, at hun altid inderst på kroppen havde en groftvævet hørgarnssærk og den skrubbende og masserede hendes hud, så den var hvid og blød som silke. - Ja - så var der jo kun hoved, hænder og fødder tilbage, og det krævede jo ikke andet end en sjat vand i et vaskefad.

Den offentlige renovation lod meget tilbage at ønske. - Det københavnske drikkevand indbød ikke til nydelse, - tyndt øl og brændevin, det vidste man hvad var. Skreg ungerne, så blev en klud med brød, dyppet i brændevin stukket i munden på dem til beroligelse, - ikke noget under, at brændevinen blev en trøster og opstrammer, der som naturligt nydelsesmiddel indgik i dagligdagen. De fælles lokummer i gården, en oplagt smittekilde - gadens skarn, sengehalmen i de fattiges gader, godt befængt med utøj, læssedes ved flyttedagstid ud på gaderne, d.v.s. to gange om året. Hertil kom lægevidenskabens ukendskab til antiseptik og til bekæmpelse og forebyggelse af smitsomme sygdomme - faktorer, der efter vor levevis, krav og viden gør det ganske forståeligt, at levealderen var så lav og at navnlig børnedødeligheden var så stor.

Det er selvfølgelig umuligt at vide, hvordan den almene sundhedstilstand har været i familien Brünning, før Brünning de sidste par år begyndte på sine mange hospitalsindlæggelser. Børnene har naturligvis ikke kunnet undgå de almindelige børnesygdomme.

Af de 8 - 9 kendte fødsler Marianne har haft, har hun mistet 3-4 børn. Der er stadig spørgsmål ved Johanne Dorthe - og det var ikke nogen unormal børnedødelighed i en familie.

Nu skal dertil siges, at selv om boligen har været nok så trang, var det af stor betydning, at det var et yderkvarter med store grønne områder og frisk luft fra Øresund - i modsætning til den indre by, hvor brandene og bombardementet i 1807 havde ødelagt så store dele af kvartererne, så folk måtte klumpe sig yderligere sammen i de resterende boliger, da der stadig var en demarkationslinie uden for voldene, som ikke måtte bebygges.

Det kunne tyde på en hel god sundhedstilstand i almindelighed og gode, sunde arveanlæg i særdeleshed; både Brünning og Marianne når den normale levealder for tiden. Vores Anne Christine når at blive 83 år, hendes søn 80 år og de fleste af hans børn over både 70 og 80 år.

Det skal her bemærkes, at jeg kun har bestræbt mig på at følge min linie - Anne Christine, hendes søskende kan for de flestes vedkommende ikke følges meget længere end til konfirmationen, et par til deres giftermål. Deres tilknytning til Tysk reformert Kirke er ikke opretholdt, og ved giftermål går de ind under mandens navn. Så vidt jeg har kunnet se, har den ældste søster holdt forbindelsen ved lige med Anne Christine.

For at vende tilbage til Brünning - så forsvinder alle oplysninger om ham sporløst efter den sidste udskrivning af hospitalet. Jeg ved, at Marianne dør som enke i juli 1824, men al kulegravning af diverse kirkebøger, begravelsesprotokoller, skiftejournaler er resultatløse. - Efter Heinrich Schmidt er der dog et skifte, men her - intet -.

To forsvundne ægtemænd - det nægtede jeg at tro. Min teori gik i dette tilfælde ud på, at han måtte være kommet af dage uden for hjemmet og som ukendt bragt til et lighus i tidsrummet december 1823 til 22. juli 1824.

En sidste gang generede jeg Stadsarkivet og her fandt man frem til en person ved navn Brenning i protokol over "Begravede og Døde af Fattigvæsenet 1814 - 24".

Alt taler for, at det er Brünning. At navnet er stavet med e, ja - det har været stavet både med y og ø og ü hen ad vejen, skrivefejl kan ikke undgås. Professionen passer og tidspunktet er sandsynligt.

"Nr. 4223 Brenning.

Ved synsforretningen blev oplyst, at denne døde var væversvend og at hans navn var som anført."

Ligsynsforretningen blev foretaget af Kongens Foged Etatsraad Carstens

"Ved Synsforretningen, som den 24. December blev afholdt i et Smedeværksted i Sidehuset i Adelgade Nr. 292 var til Stede Kleinsmedemester Johan Frederik Kümmel, tvende Smedemestre som forklarede, at denne døde havde anmodet ham om at ligge i en Seng som stod i foranævnte Værksted, hvilket han tillod, men befandtes om Morgenen at have hængt sig, som ligeledes blev seet af Tømmersvend Carl Stolle Petersen, der vedstod som Vidne, han var iført (er ikke omtalt i forretningen). Han blev henbragt i Liighuset ved Langebroen."

Brünning må have følt sig syg og elendig på gaden og har åbenbart ikke orket at slæbe sig hjem. Det har antagelig været ved fyraftens-tid - det er muligt, at han har kendt smeden - det kan også være, at han er blevet henvist til sidehuset, hvor smedemesteren åbenbart har haft en seng stående i værkstedet - formodentlig for de farende smedesvende, han tog i arbejde.

Brünning har opgivet sit navn og sin profession, da det jo er opgivet ved ligsynet. Smeden har forbarmet sig over ham og ladet ham lægge sig på sengen. Der har sikkert også været varmt og godt i værkstedet, men i nattens løb, når ilden er døet hen på essen, og hans tilstand ikke er blevet bedre, har han følt alt så håbløst, at døden har været hans eneste vej ud af lidelserne.

Måske har han også haft den tanke, at Marianne og børnene klarede sig bedre alene end med en syg, uarbejdsdygtig mand. Sygdommen - vinterens slud, kulde og mørke - udsigt til en trist og elendig julehelg - måske hans forhold til Marianne - flere forskellige faktorer har spillet ind.

Efter vores velfærdsmålestok skulle man tro, de har haft det ganske forfærdeligt, men levestandarden var meget lav, og når den er nogenlunde ens for størsteparten af befolkningen, skal den jo ses i relation hertil. Man må vel heller ikke se bort fra, at det ofte er alle de gange, hvor det er gået dårligt for dem, så det offentlige bliver blandet ind i sagen - altså fortrinsvis de mørke sider det har været muligt at få indblik i - for selvfølgelig har de også haft deres glade stunder med ture på volden og fælleden - paraderne - den kongelige familie i Frederiksberg Have på søndags-sejltur, arealerne uden for voldene - venner at komme sammen med, en blanding af glæder og sorger som i ethvert liv.

Stedighed - optimisme - arbejdsglade - humoristisk sans er karaktertræk, der er meget typiske for slægten der kommer efter, så hvorfor ikke tro, at de også har været fremherskende for disse to.

Det har været en ventetid med angst og bæven for Marianne, da Brünning ikke kommer hjem til aftenen og natten, Hun har sikkert været dybt bekymret for ham i forvejen på grund af hans sygdom. Der kan jo godt have gået ret lang tid før hun får kendskab til, hvad der er sket. Familien bor i Vognmagergade, ikke så langt fra Adelgade 292, men i et andet kvarter, hvor de måske ikke var så kendt som i Sankt. Anne Vester, hvor de har boet i al den tid de har været i København.

Hvad gør man i en sådan situation - forhører på hospitalet, på arbejdspladsen, gennemsøger de gader han plejer at færdes i, men de ligger øde og mennesketomme. Belysning og udstillingsvinduer kendtes ikke som nu; et skilt over døren, et par genstande i et vindue tilkendegav hvad man handlede med, kælderværtshuse var der mange af, men vist ret tvivlsomme for en kone at henvende sig i.

På et eller andet tidspunkt har hun selvfølgelig fået besked om sin mands fortvivlede handling, vel sagtens gennem sladder i kvarteret, hans navn blev jo forkert indført i protokollen ved ligsynet og hans bopæl var ukendt.

Marianne står igen over for en situation, som hun må føle både sørgelig og ydmygende. At tage sit eget liv var en alvorlig og forbryderisk handling, forstået på den måde, at den ulykkelige herved fortabte sin ret til at komme i indviet jord. Disponerede han over værdier, havde staten ret til at overtage disse, men det har nu nok ikke været aktuelt i dette tilfælde.

Brünning er blevet begravet på fattigvæsenets regning som ukendt mandsperson på et stykke frijord staten disponerede over til det samme på Assistens Kirkegård. - Kort proces.

Det er også den naturlige forklaring på, at han ikke er registreret i skifteprotokollen og ikke indført i nogen kirkebog.

Det var en dybt tragisk afslutning på et langt og slidsomt liv. Jeg tror han har været en god og venlig mand, og den opgave han gik ind til ved sit giftermål med Marianne, var jo næsten umulig at løse uden store bekymringer og afsavn.

Nu er Marianne alene med de to små piger, og man må håbe, at de ældre søskende har været i gode pladser hos venlige herskaber - men deres muligheder for at hjælpe moderen har ikke været store, dels var friheden begrænset til ganske få tidspunkter om måneden, og hvad rede penge angår har det sikkert også knebet, da lønningerne ikke var store og ophold og beklædning plus andre fornødenheder indgik i betalingen.

Marianne er således alene om at forsørge de to små piger på 6 og 4 år. Det er muligt, at hun har fået nogen enkehjælp af tøjmakerlauget, men det fremgår ikke af tideprotokollen og andet findes ikke. Hun har ikke selv søgt fattigvæsenet om hjælp. Der er i hvert fald ingen indførsler, men fattigforstanderne i de forskellige distrikter havde også en vis opsøgende pligt, og noget tyder på, at hun har været nødt til at sætte børnene i pleje allerede i marts måned hos skomager Elias Christiansen og hans kone i Holmsgade 112.

Marianne bor nu i Vognmagergade 79³ hos universitetsbogbinder H. Berg, og her har hun i hvert fald boet fra oktober flyttedag 1823, altså også medens hendes mand levede.

Huset består af et forhus og et baghus i hvis øverste etage er fabriksvinduer, hvilket kunne tyde på, enten at bogbinderen har haft sin virksomhed her, eller har lejet lokalerne ud til anden virksomhed. Det sidste er nok det sandsynligste, da det er ældre folk med voksne børn, der for de flestes vedkommende sidder som håndværksmestre rundt om i landet.

Trediesalen består af en trefagsstue med malet loft og hvidtede vægge - til opvarmning og madlavning en vindovn med tromle og rør, desuden til gården 1 værelse på 1 fag $3\frac{1}{2}$ x 6 x 3 alen, bræddeloft og malet, en bilæggerovn, desuden et køkken også med bræddeloft, hvidtede vægge, åben skorsten, anretterbord, hylder, kælder (antagelig spisekammer), dernæst en mørk gang også med bræddeloft, hvidtede vægge og i samme et skab i "2 de afdelinger".

(Oplysningerne om boligen er hentet i Stadsarkivet i en ansøgning fra bogbinderens enke af 19/2 1824 om besigtigelse og vurdering af huset i anledning af skifte i boet efter bogbinderen, der dør 11/12 1824.)

Hvormeget af denne herlighed Marianne disponerer over vides ikke, men efter den gæld hun efterlader sig i husleje i sit bo er det sikkert kun den halve lejlighed, det har drejet sig om.

Det har ikke været nogen helt dårlig bolig, og hun har heldigvis ikke været henvist til at bo i de obskure logihuse, hvor klientellet og forholdene var gruopvækkende forfærdelige.

Bogbinderens beboede selv en af lejlighederne i huset, og da jeg synes, det kan have interesse, har jeg til en sammenligning noteret hans effekter ved boopgørelsen i februar 1824. Hans lejlighed rummede bl.a.:

- 2 spejle i maghoniramme
- 3 fag gardiner
- 1 bord, 1 sofa, 6 stole, 1 dragkiste, 2 små kommoder,
- 1 hjørneskab med glasdøre, 1 seng med omhæng, hertil
- 4 dyner, 3 puder, 1 lagen,
- 1 tinlysestage, 2 fade, 14 tallerkner, 1 fad, 1 ildgryde.

Tingene var ikke vurderet, da enken søgte om at hensesidde i uskiftet bo.

Disse ting har sikkert været af en vis kvalitet, men sammenligner man boet efter Schmidt med dette, er forskellen ikke så stor. Forskellen har sikkert ligget i de værdier bogbinderen har haft på kistebunden eller i strømpeskafterne; - han var jo husejer til en ret anseelig ejendom.

Mariannes liv har været rigt på dramatiske begivenheder. Nogle forholdsvis rolige år har der vel været ind imellem, men til sidst har den ene sorg og ulykke efter den anden ustandselig ramt familien. Det har været en kamp på liv og død for at skaffe det fornødne. Man

har indtryk af, at de har kæmpet med næb og klør for at værgе børnene og give dem så megen tryghed som mulig, ellers ville der heller ikke have været noget sammenhold mellem søskende, som jeg har en fornemmelse af, at der har været måske som følge af, at de nok er blevet betragtet som uønskede fremmedelementer - tyskere var ikke for velsete i disse år med smalhals i befolkningen, dertil havde de indtaget en for dominerende rolle tidligere.

Jødemishag spillede ind på et vist tidspunkt, og om det har været en medvirkende årsag til at Joseph Brünning nogle steder bliver kaldt Carl, eller det er Schmidt, der spørger, ved jeg ikke.

Schmidt har nok været en lys type - i hvert fald er eet af hans børn rødhåret, medens Marianne og Brünning, som jo er Anne Christines forældre, har været små lidt tætte personer med mørkt hår og mørke øjne - og temperamentet - åh ja, det får man en lille fornemmelse af i referatet af retssagen. Det er forøvrigt også ret gennemgående træk hos deres efterkommere, desuden en stadig nægten at lade sig slå ud.

Månederne efter Brünnings død må have været ganske forfærdelige for Marianne. Hun har mistet sin mand og forsørger, og man har ikke grund til at tro andet end, at det har været en stor sorg. Nok er ægteskabet indstiftet af praktiske grunde, men derfor kan der godt komme et udmærket kammeratskab og ægteskab ud af det.

Dernæst kommer den svære beslutning hun må tage at få børnene sat i pleje hos en fremmed familie, men her kunne de dog få betydelig bedre vilkår, end hvis de skulle på en af de københavnske institutioner, og dertil kom, at moderens kontakt med børnene stadig kunne opretholdes.

Mariannes helbred har været vaklende et stykke tid. Den 30. juni 1824 bliver hun indlagt på Frederiks Hospital som "fattig og uformuende til Cour og Pleie" under nr. 107 (Patientprotokol 1824, Medicinsk Afd.).

Dette ophold varer i 23 dage, hun er indlagt for en leverskade som ikke er nærmere defineret, men højst sandsynlig en lidelse der har voldt hende smerter og ubehag et godt stykke tid før hun er nødt til at lade sig indlægge.

Dette ophold varer i 23 dage og den 22/7 1824 kl. 2 eftermiddag afgår hun ved døden, dødsårsagen er i kirkebogen opgivet som leverskade. Hun er indlagt fra sin bopæl, Vognmagergade 79, 3.sal, enke efter væversvend Carl Brünning.

Ifølge kongelig reskript af 6. oktober 1786 kan stiftelsen tilkomme om hun dertil har efterladt formue pr. dag 21 3/7 skilling - 21 Rd. 2 Mark og 9 1/7 Skilling. Frederiks Hospitals inspektionskontor 23. juli 1824." Meddelelse til skiftekommissionen.

Landsarkivets behandlingsprotokol 5 - pag. 343.

Anno 1824 d. 24 July indfandt skiftekommissionen sig i huset Nr. 79 i Vognmagergaden for at foretage skifte i boet efter linnedvæversvend Carl Brünnings enke, Marianne Brünning, som i går er død på Frederiks Hospital og nu fremlagt anmeldelse fra samme dato 21 Rd. 49 1/7Sk hvorved dette bo fordres.

Hermed tiltræder datteren Sophie Frederikke som anmeldt, at afdøde efterlader foruden hendes 5 døtre, hvis navne og alder nærmere kan opgives

	Rd.	Mark
1) 1 gl. sengested	2	
2) 1 dyne og nogle gamle vår, 1 lagen	2	
3) 2 hovedpuder	1 - 2	
4) 5 gl. stole, 3 borde	1 - 2	
5) 1 umalet bord	- 3	
6) 1 kaffekedel - 1 kaffemølle - 1 trefod	1 -	
7) 1 jernpande - 1 vandspand - 1 baille	- 4	
8) noget gl. ler-og stentøj	- 3	

De anførte effekter forbliver så til videre foranstaltning og behandlingen blev til videre udsat.

Den 26. juli 1824 bliver Marianne begravet på Tysk ref. Kirkegård i en alder af 44 år, 2 gange enke. Dødsårsag en leverskade.

Marianne er ført direkte fra Frederiks Hospitals lighus til Tysk reformert Kirkegård - sikkert en såre enkelt ceremoni. Om der overhovedet har været tale om begravelsesfølge er vel tvivlsomt. Brude- og begravelseslagenet er stadig til stede i boet, som overgår til:

Anden behandling.

Afgangne Marianne Brünning, Carl Brünnings enkes bo.

Den afdødes datter Grethe Theresia Schmidt mødte og tilkendegav, at hun havde betalt den afdødes begravelse og derfor udlagt 20 Rd. på regning, og at der desuden skyldes i boet i husleje 9 Rd. 3 Sk., men da hun ikke vedgår denne leje og hun tilkommer vederlag for begravelsen, så begærer hun sig derfor udlagt boets effekter andraget til værdi 9 Rd. 4 Mark.

Husvarten bogbinder Berg var tilsagt men ikke mødt.

(sign.) Grethe Theresia Schmidt (m. ført hånd).

L.A. Dokumenter og Erklæringer - 5-416 1824.

Fremlagt i skiftekommissionen d. 4/8 1824.

At undertegnede som anført i det har imod at Grethe Theresia Schmidt bliver udlagt det indboe, der er efter hendes afdøde moder, Brönningens enke.

København, den 4. august 1824. (sign.) H. Berg

Universitetsbogbinder.

Døden er en naturlig afslutning på livet, men det er højst forskelligt, hvordan den bliver betragtet af de mennesker, der står overfor den, alt efter hver enkelts indstilling til liv og død.

Marianne har vel kæmpet sin kamp til ende og sikkert set døden som en befrier, hendes eneste virkelige bekymring har nok været de to små pigers skæbne, men den tilværelse de har kunnet få hos skomager-

familien har været langt bedre og sikrere end den, hun kunne give dem, og med den overbevisning har hun sikkert kunnet lukke sine øjne i fred.

Med disse ord vil jeg tage afsked med VI. slægtled i familien og ikke uden en vis vemod, for dette afsnit har optaget mig utrolig meget, det livsmønster jeg her har tegnet, er stykket sammen af hundreder små oplysninger mange steder fra. Jeg har levet og lidt med dem, og jeg håber det er lykkedes mig at give dette videre på en sådan måde, at det samtidig har givet et alment billede af menneskenes tilværelse i begyndelsen af 1800 tallet - den mest sårbare gruppe - alle de der ikke har efterladt sig noget eftermæle, og som det derfor er vanskeligt at forestille sig noget om.